

מסרבים, אבל הרבה פחות: סרבנות גט במאה ה־21

השיח הציבורי סביב תופעת סרבנות הגט רווי בהנחות שגויות. התמורות המשמעותיות שחלו בעשורים האחרונים בהיקף התופעה ובטיפול הממסדי בה מעוררות אותנו לחשיבה־מחדש על דרכי העיסוק בסוגיה ועל פתרונותיה

בעיית סרבנות הגט נתפסת כאחת הבעיות החברתיות החמורות ביותר במדינת ישראל – בוודאי בכל הנוגע ליחסי דת ומדינה – ומוצגת בידי רבים כהצדקה שדי בה כדי להוכיח את הצורך בהפרדת הדת מהמדינה, בביטול בתי הדין הרבניים, בהחלת נישואין אזרחיים ואף בביטול הממסד הדתי כולו.

במרבית מדינות המערב, בית המשפט הוא היוצר את הגירושין בין בני הזוג, והוא יכול לעשות זאת גם בניגוד לרצונו של אחד מבני הזוג ושלא בנוכחותו. במדינת ישראל, לעומת זאת, גירושיהם של בני זוג יהודים מתבצעים לפי ההלכה היהודית, והערכאה השיפוטית המוסמכת לדון בגירושין אלה היא בית הדין הרבני.¹ על פי הדין הדתי היהודי, בית הדין אינו מסוגל לסיים את הנישואין בעצמו: הוא יכול להמליץ לצדדים להתגרש, או אף לקבוע שהם חייבים להתגרש, אולם היחידים שיכולים לחולל את הגירושין הם בני הזוג עצמם, באמצעות שטר הנקרא "גט" שהגבר מוסר לידי האישה. בעבר, לצורך ביצוע הגירושין נדרשה הסכמת הבעל לבדה, אך מאז

עו"ד דוד ברלינר הוא דוקטורנט בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר־אילן, עמית מחקר במכון המחקר למשפחה, שוויון ומשפט, ומלמד דיני משפחה ומשפט בינלאומי בקריה האקדמית אונו.
ד"ר עו"ד יואב מזא"ה הוא מרצה בכיר בפקולטה למשפטים בקריה האקדמית אונו, וראש מכון המחקר למשפחה, שוויון ומשפט.

נתקן חרם דרבנו גרשום (במאה ה-11), נדרשת הסכמה הן של הגבר הן של האישה כדי להתגרש.²

במובן מסוים, ישנו דבר-מה נעלה ברעיון שלפיו ברית הנישואין היא מרחבם המקודש של בני הזוג, ולאף אדם אחר אין יכולת להתערב בו: רק הם יכולים לכונן ברית זו, ורק הם יכולים לסיים את הזיקה ביניהם. מבחינה זו, הדין הדתי מגלם מידה רבה של חירות הפרט וכבודו, וכן העדפה לפתרון סכסוכים בהסכמה ולא באמצעות הכרעת הדין. אולם למצב הלכתי-משפטי זה תוצר-לוואי: הוא מאפשר לכל אחד מהצדדים לסרב להתגרש וכך להחזיק את בן הזוג השני כבול בקשר נישואים לא רצוני. תופעה זו, המכונה "סרבנות גט", נחשבת לאחת הבעיות הקשות ביותר בתחום דיני המשפחה במדינת ישראל.³

בשיח הציבורי על אודות סרבנות גט מובלעות ארבע הנחות מרכזיות: (1) מדובר בבעיה רחבת היקף שנפגעים ממנה עשרות אלפי אזרחים (בדגש על נשים); (2) "הרבנות" (במקרה זה: בית הדין הרבני) נמצאת בצד ה"רע" של הסיפור, באדישות למצוקתן של מסורבות הגט ובנכונות המוגבלת שהיא מפגינה בכל הנוגע לטיפול בבעיה; (3) סרבנות גט משמשת מנוף ל"סחטנות גט", כלומר לכפיית ויתורים כלכליים ומשפחתיים בסוגיות הנלוות לגירושין כדוגמת חלוקת רכוש, מזונות ומשמורת; (4) הפתרון היחיד לבעיית סרבנות הגט הוא פתרון שורשי-מערכתי – אם ביצירת מסלול נישואין אזרחיים (שיאפשר את ביטול הנישואין על ידי רשויות המדינה גם ללא הסכמת בני הזוג), אם באמצעות כלים פנים-מערכתיים הלכתיים (דוגמת הסכמי קדם-נישואין או "גיטין על תנאי") המתיימרים להרתיע ולמנוע-מראש תופעות של סרבנות.

נפתח מאמר זה בדיון בהנחה הראשונה, כלומר בהיקף התופעה, ולאחר מכן נדון בהנחה השנייה – בהתנהלות בתי הדין הרבניים; מכוח דיון זה נציף סימני שאלה בנוגע להנחות השלישית והרביעית על אודות מידת הסחיטה שסרבנות גט מאפשרת והפתרונות הראויים כדי לטפל בבעיה זו.

היקפה של תופעת סרבנות הגט

הדעה הרווחת בציבור היא שישנן בישראל בין אלפי נשים לעשרות-אלפי נשים מסורבות גט. דעה זו מושפעת בעיקרה מנתונים המופצים מאז תחילת שנות האלפיים בידי ארגונים חברתיים שמטרתם להילחם בתופעת סרבנות הגט ולסייע לנפגעות ממנה. כך למשל על בסיס מחקר שנערך בידי מרכז רקמן לקידום מעמד האישה וקואליציית "עיקר" (קואליציה של עשרה ארגונים הפועלים למיגור סרבנות הגט) טענה פרופ' רות הלפרין-קדרי בדיון בוועדה לקידום מעמד האישה בכנסת, בשנת 2005 כי ישנן בישראל למעלה מ-100,000 נשים שהיו – או שנמצאות בהווה – במצב של סרבנות גט וסחטנות גט. הנתון התקבל על ידי יו"ר הוועדה כנתון הרשמי של הוועדה בנוגע להיקף התופעה.⁴ נתון גבוה-

בהרבה פורסם בשנת 2019 על ידי ארגון "מבוי סתום", ולפיו "אחת מכל 5 נשים בישראל נקלעת למצב של סרבנות גט"⁵. נתונים זהירים יותר של ארגוני נשים מדברים על אלפי נשים מסורבות. אלה גרא, לשעבר מנכ"לית שדולת הנשים, טענה בשנת 2004 כי ישנן 5,000 מסורבות גט.⁶

לעומת הנתונים הללו, הנתונים שהתפרסמו בעבר על ידי גופי המדינה הרשמיים – ובראשם הנהלת בתי הדין הרבניים – מציגים תמונה שונה בעליל. לאורך שני העשורים האחרונים פרסמו רשויות המדינה כמה דו"חות בנוגע להיקפי סרבנות גט, כאשר בכל פעם ניתנה הגדרה שונה לתופעה; לפי הדו"חות הללו, היקף תופעת סרבנות הגט עומד על כמה מאות מקרים בלבד וברוב המקרים הצד המסורב הוא הגבר. נפרט.

בשתי הזדמנויות פרסמה הנהלת בתי הדין הרבניים נתונים שהגדרתם התבססה על משך הזמן שבו תיק הגירושין היה פתוח. בשנת 2005 הציג יועמ"ש בתי הדין הרבניים נתונים בנוגע להיקפי סרבנות גט בפני הוועדה לקידום מעמד האישה בכנסת. ההגדרה שלפיה נאמדו מספר מקרי הסרבנות הייתה תיקי גירושין שעניינם לא הסתיים בתוך שנה מרגע פתיחת התיק. הנתונים שהוצגו קבעו כי בשנת 2003 היו בסך הכול 963 תיקים שהיו פתוחים שנה ומעלה, שרובם הסתיימו בשנה העוקבת ומרבית התיקים הללו נפתחו דווקא על ידי גברים.⁷ כמה שנים לאחר מכן, בשנת 2007, פורסם דו"ח בנושא מטעם בתי הדין הרבניים וההגדרה שניתנה בו לסרבנות גט היא תיקי גירושין שהיו פתוחים במשך שנתיים ומעלה. הדו"ח מצא כי בסוף 2006 היו כ-370 תיקים כאלו: בכ-190 מהם מדובר היה בגברים שנמנע מהם גט, ובכ-180 מהם בנשים.⁸

יש להדגיש כי מדובר בנתונים סטטיסטיים בדבר משך הזמן שבו היו התיקים פתוחים בבית הדין – ללא קשר לסיבה שבגינה נותר התיק פתוח; כלומר לא מדובר בהכרח במקרים שבהם אחד הצדדים סירב להתגרש אלא במקרים שבהם התיק נשאר פתוח מכל סיבה שהיא, ובכלל זאת משום שבן הזוג או בת הזוג לא היו כשירים מבחינה משפטית להתגרש (למשל בשל מצב רפואי או נפשי); משום שהצדדים החליטו לבסוף לא להתגרש אך לא סגרו את התיק; או משום שהעיכוב נבע מדיונים על רכוש או נושאים אחרים שהתארכו. מכאן יש להניח כי מספר התיקים שנותרו פתוחים למעלה משנה או שנתיים בשל סרבנות גט נמוכים מהמספרים שנכתבו בדו"חות הנזכרים. בעיה נוספת הנלווית לנתונים הללו היא ההנחה כי הגורם שפתח את תיק הגירושין הוא בהכרח הצד המסורב וכי הצד השני הוא שעייב את ההליכים המשפטיים. לטעמנו, זוהי הנחה שגויה שכן בהחלט ייתכנו מקרים שבהם הצד שפתח את תיק הגירושין הוא המעכב את ההליכים או את מתן הגט, ולכן לא ניתן לדעת בוודאות את היחס בין מספר המסורבים למספר המסורבות.

במהלך השנים פורסמו נתונים סטטיסטיים אחרים בנוגע להיקפי סרבנות הגט שבהם ההגדרה לסרבנות גט נשענה על כמות פסקי הדין לגירושין שלא קוימו. כאמור, על פי הדין הדתי היהודי (וממילא גם לפי הדין הישראלי), בתי הדין הרבניים אינם יכולים לכונן

את הגירושין, אך הם יכולים לפסוק שעל הזוג להתגרש. מקובל לחלק את פסקי הדין לגירושין לארבע רמות חיוב, על פי חומרה (מהקל לחמור): "המלצה להתגרש", "מצווה להתגרש", "חיוב לגט" ו"כפייה לגט".

עד שנת 2005 הגדירה הנהלת בתי הדין הרבניים "סרבנות גט" כל מקרה שבו חלפו שלושה חודשים מעת שבית הדין נתן פסק דין לגירושין באחת משתי הרמות הגבוהות ("חיוב לגט" או "כפייה לגט"), ואחד הצדדים סירב למלא את החלטת בית הדין; או מקרה שבו כבר הוחלט להטיל סנקציות על סרבן הגט (מבלי קשר למשך הזמן שעבר מאז פסק הדין). על פי הגדרה זו, בסוף שנת 2004 היו בסך הכול 238 מסורבות גט, ובאוגוסט 2005 היו 135 מסורבות (הדו"ח לא כלל נתונים לגבי גברים מסורבים).⁹ נתון שהתבסס על הגדרה קרובה ניתן על ידי בתי הדין הרבניים ב-2004 (בתשובה לבג"ץ) קבע כי בשנת 2003 היו בישראל 200 מסורבות גט; ההגדרה לעניין זה הייתה מי שבעלה חויב בגט וחלפו 30 יום מאז פסק הדין והאישה טרם קיבלה את הגט.¹⁰ מבקר המדינה טען כי הגדרה זו מצומצמת מדי וביקש שהגדרת סרבנות גט תכלול כל מקרה שבו ניתן פסק דין לגירושין, גם ברמות החיוב הנמוכות ("המלצה להתגרש" או "מצווה להתגרש") שטרם ניתן בו גט. בספטמבר 2003 היו 465 תיקים כאלה.¹¹

בפברואר 2017 פרסמה הנהלת בתי הדין הרבניים דו"ח על היקפי סרבנות הגט משנת 2012 עד 2016 (להלן: דו"ח 2017).¹² בדו"ח זה הוגדרה "סרבנות גט" כמקרה שבו ניתן בתיק פסק דין לגירושין ברמה של "חיוב", "כפייה" או "מצווה להתגרש", והגט לא סודר במועד שנקבע על ידי בית הדין. לפי הגדרה זו נמצא כי בשנת 2012 היו לכל היותר 42 נשים מסורבות ו-53 גברים מסורבים; בשנת 2013 היו 37 נשים מסורבות ו-57 גברים מסורבים; בשנת 2014 היו 52 נשים מסורבות ו-56 גברים מסורבים; בשנת 2015 היו 74 נשים מסורבות ו-83 גברים מסורבים; ובשנת 2016 היו 142 נשים מסורבות ו-143 גברים מסורבים.

התבוננות בנתוני דו"ח 2017 מורה כי יש בהם כמה בעיות. ראשית, בדומה לביקורת של מבקר המדינה, הנתונים אינם כוללים את כל התיקים ומשמטים את אלה שפסק הדין בהם היה "המלצה להתגרש".¹³ שנית, הדו"ח לא בדק את כמות מסורבי הגט בנקודת זמן מסוימת, אלא סכם את מקרי הסרבנות בכל שנה, ואין בכך כדי לפרוש תמונה של היקף התופעה בזמן נתון: ייתכן שגט לא ניתן במועד המקורי שנקבע, אך ניתן כשבוע לאחר מכן, ועדיין לפי דו"ח 2017 ייספר תיק זה כתיק שבו מתקיימת סרבנות גט. זאת ועוד: ישנם מקרים שבהם הגט לא סודר במועד שנקבע בשל סיבה מוצדקת – כדוגמת היעדרות אחד הצדדים מטעמים רפואיים – ועדיין לפי הדו"ח המקרה ייחשב כמקרה של סרבנות גט.¹⁴ כמו כן, אם בתיק מסוים נתן בית הדין כמה החלטות לאורך השנים, בדו"ח 2017 תופיע כל החלטה כתיק של סרבנות גט הגם שלאמיתו של דבר מדובר בתיק אחד. לבסוף, חלק מהנתונים שפורסמו בדו"ח אינם סבירים ומעידים כי ככל הנראה נפלה טעות בדו"ח.¹⁵

כך או כך, מן הנתונים הרשמיים ניתן אפוא להסיק כי בכל זמן נתון יש בישראל בין כמה עשרות לכמה מאות מקרים של סרבנות גט וכי במרבית המקרים הצד המסורב הוא הגבר. כיצד אם כן הגיעו הארגונים האזרחיים העוסקים בתחום (שהנתונים המתפרסמים על ידם מתקבלים בצורה דומיננטית יותר בציבור) למספרים אסטרונומיים בהשוואה לנתונים הללו? כדי להבין עד כמה מדובר בנתונים מרחיקי לכת, נחזור מעט למספרים.

בישראל מתגרשים בכל שנה כ-11,000 זוגות.¹⁶ למעלה מ-70% מתיקי הגירושין נפתחים בהסכמה של שני בני הזוג.¹⁷ כלומר, מדי שנה נפתחים כ-3,000 תיקי גירושין על ידי אחד הצדדים לבדו.¹⁸ כ-60% מהם נפתחים על ידי נשים, וכ-40% על ידי גברים.¹⁹ במילים אחרות: בשנים האחרונות מוגשות מדי שנה כ-1,800 תביעות גירושין על ידי נשים (שלא בהסכמה, ושלא נסגרים על ידי האישה בטרם קבלת הגט). אם ניקח נתונים אלה, כתרגיל מחשבתי,²⁰ ונחיל אותם על העשורים האחרונים, יצא שכדי שנגיע למספר של 100,000 מסורבות, הרי שעלינו לומר שכל הנשים שהגישו תביעות גירושין ב-55 השנים האחרונות הן מסורבות גט.²¹ בצורה חריפה אף יותר, טענתו של ארגון "מבוי סתום" כי "אחת מכל 5 נשים בישראל נקלעת למצב של סרבנות גט", משמעה (שכמעט) כל אישה שהתגרשה בישראל נקלעה למצב של סרבנות גט – וזאת בין אם היא יזמה את הגירושין, בין אם הגירושין היו בהסכמה, ובין אם היא מיאנה להיפרד מבעלה אלא שהלה רצה להתגרש ממנה.

כשבוחרים את פרסומי ארגוני הנשים מתברר כי בחלק מהם הגדרת "מסורבת גט" כוללת גם נשים שהתגרשו כבר או נשים שמעולם לא הגישו תביעה לגירושין – ולא רק נשים שהגישו לבית הדין תביעה לגירושין ולא קיבלו גט. גם בחינתן של שיטות המחקר שנקטו בפרסומים אלה מעמידה את ממצאיהן בסימן שאלה. כך לדוגמה, מחקרם הנזכר של מרכז רקמן וקואליציית "עיקר" בוצע באמצעות סקר שבמסגרתו נסקרו קרוב ל-900 נשים, אך מבין משתתפות הסקר רק 10% היו גרושות ועוד 2% היו בהליכי גירושין ולא התגרשו, והמחקר התמקד בתחושות הסובייקטיביות של הנסקרות. בחלקו הראשון של הסקר, 100 הנשים שעברו הליך גירושין נשאלו שאלות כדוגמת "האם הבעל סירב לתת גט?" ו"האם הציב תנאים החורגים מהחוק?" (לדוגמה, גבר שביקש משמורת משותפת על הילדים הוגדר כמי שהציב תנאים החורגים מהחוק). כמחצית מן הנשים הללו אמרו שההליך לא היה הוגן. החלק השני של הסקר שאל את כלל הנסקרות האם הן מכירות באופן אישי מי שעברה או עוברת הליכי גירושין ובמסגרתם הייתה במצב של סרבנות, והאם היא נדרשה לוותר על זכויות וכיוצא בהן כדי לקבל גט. על בסיס תשובותיהן של כלל הנסקרות, הסיקו מחברי המחקר כי בישראל ישנן 100,000 נשים שחוו סרבנות גט או סחטנות גט (ובכלל זאת נשים שלא התגרשו בשל החשש מסרבנות).²²

כפי שראינו לעיל, ישנן הגדרות רבות לסרבנות גט. ואכן, ניתן להתווכח על הגדרתה המדויקת של סרבנות הגט – האם הסרבנות מתחילה בפסיקת בית הדין הרבני

שמחייב את הצדדים להתגרש וכשאחד הצדדים מסרב לכך? האם נדרש שיחלוף פרק זמן מינימלי מאז הוגשה תביעת הגירושין ורק לאחריו אפשר להתייחס למקרה כסרבנות גט? וכיצא באלו. אולם לדעתנו לא צריך להיות ויכוח כי ישנם שני תנאים הכרחיים הנדרשים להגדרת אדם כמסורב גט: (א) הוגשה תביעת גירושין; (ב) הצד השני מסרב להתגרש. כפי שראינו, בהינתן ההגדרות השונות לסרבנות גט, הנתונים מלמדים כי יש בין כמה עשרות לכמה מאות מסורבי גט ומסורבות גט בזמן נתון.

בלי לגרוע מתרומתם של הארגונים השונים למען מסורבות הגט ומחשיבות עבודתם ברמה הפרטית וברמה הציבורית, חובתנו לומר כי בחירתם להפיץ נתונים מופרזים (שמא יש לומר מטעים) מונעת אפשרות להתמודד נכונה עם התופעה. שימוש בטקטיקה מטעה מעין זו מוכר בקרב ארגונים אזרחיים והוא נובע מהרצון לשכנע בדחיפות התופעה שהארגונים מבקשים להתייחס אליה ולהדגיש את חומרתה. אנו סבורים שהנזק של טקטיקה זו עולה על תועלתה, משום שהיא מפריעה לגיבוש תמונת אמת ואף מייצרת תגובת-נגד ופגיעה באמינות כאשר מסתבר כי לא כצעקתה.

מכל מקום, ראינו שהיקפי סרבנות הגט נעים בין כמה עשרות לכמה מאות מקרים בזמן נתון, אלא שמצד שני אין בידינו נתונים ברורים, מדויקים ומהימנים לגבי היקפה המדויק של התופעה ומגמתה.²³ במצב דברים זה לא ניתן לומר מהו שיעורם המדויק של מסורבי הגט ומסורבות הגט כיום, וכן לא ניתן לדעת בוודאות את המגמות המתרחשות בהקשר זה: האם התופעה נמצאת בעלייה, בנסיגה או בעמידה-במקום?

זוהי נקודת פתיחה בעייתית בעבור המבקשים להתמודד עם סוגיה כואבת זו. ניתוח המספרים והבנתם לאשורם חיוניים לשם בחינה מיטבית של המגמות בשטח ושל הדרכים היעילות לשפר את הטיפול בתופעה זו. למרבה הצער, כל עוד ההגדרות אינן ברורות והנתונים אינם אמינים ומדויקים, לא נוכל לבחון האומנם הועילו השינויים שביצעה המערכת המשפטית בעשורים האחרונים (שיתוארו בהרחבה להלן) ועד כמה הועילו. לצד זאת, אם נניח שקיים מתאם בין עצימות הטיפול בסוגיה מצד הרשויות לבין היקף סרבנות הגט, ישנה סיבה לאופטימיות: שכן בהקשר זה אפשר להצביע בביור על מגמה משמעותית וחריפה שאינה משתמעת לשני פנים – כפי שיתואר להלן.

תמורות בטיפול בסרבנות גט

כאמור, אחת ההנחות הרווחות בציבור בכל הנוגע לסרבנות גט היא שרשויות השלטון – בפרט בתי הדין הרבניים – אדישים למצוקה זו ואינם פועלים לשינוי המצב. אפשר שכך היו פני הדברים בעבר, אלא שבשני העשורים האחרונים התרחשו תמורות מרחיקות לכת – שאי אפשר להכחישן – המערערות הנחה זו.

מכיוון שבהתאם לדין הדתי, בתי הדין הרבניים אינם יכולים לגרש בני זוג שנשואים לפי ההלכה היהודית, הדרך הפתוחה בפני מערכת המשפט להתמודדות עם סרבני

גט היא "שכנוע" הצד הסרבן "לרצות" להתגרש. "שכנוע" זה נעשה באמצעות הטלת סנקציות עקיפות (דוגמת הגבלת הפעילות הכלכלית) וסנקציות ישירות (דוגמת מאסר).²⁴ ההחלטה אילו סנקציות יוטלו על הצד הסרבן תלויה ברמת החיוב של הגירושין שאותה כאמור קובע בית הדין: ב"כפייה לגט" ניתן להפעיל את כל הסנקציות; ב"חיוב לגט" ניתן להפעיל את כל הסנקציות העקיפות; ב"מצווה להתגרש" ובפרט ב"המלצה להתגרש" נוהגים להפעיל סנקציות קלות בלבד. ההחלטה מה תהיה רמת החיוב תלויה בעילת הגירושין של המבקש להתגרש: ככל שהסיבה להתגרש מוצדקת יותר, כך רמת חיוב הגירושין תהיה גבוהה יותר.²⁵

בין השנים 1997–2000 חלה עלייה משמעותית בכמות פסקי הדין ברמה של "חיוב" או "כפייה",²⁶ ובשנים האחרונות חלה מהפכה של ממש בגישת בתי הדין ובפסיקותיו בתביעות גירושין. מהפכה זו מתאפיינת בנכונות גוברת-והולכת לחייב גירושין בטענת "מאיים עלי" – מעין עילת-סל למי שאין לו עילה קלאסית קונקרטיית.²⁷ ישנה התחשבות גדלה-והולכת גם במשך זמן הפירוד בין הצדדים, המשליכה במידה ניכרת על רמת החיוב;²⁸ פעמים שפסק דין לגירושין ברמת "מצווה" או "המלצה", שלא בוצע, עולה לאחר זמן לרמת "חיוב גט" או "כפייה לגט" וכך מתרחבות הסנקציות שניתן להטיל על הסרבן. נוסף על כך, בשנים האחרונות חל שינוי בעמדת דיינים רבים בנוגע לרמת החיוב "מצווה להתגרש", וכיום דיינים רבים מטילים סנקציות גם ברמת חיוב זו.²⁹ כפי שנראה להלן, במשך שני העשורים האחרונים חלו שינויים משמעותיים בהפעלת סנקציות כאלו; במהירות ובנחישות שבהן הסנקציות מופעלות, כמו גם – וביתר-שאת – בעצימותן.

הטיפול בסרבנות עד שנות התשעים

עד לפני כשני עשורים הופעלו נגד סרבני גט במדינת ישראל שלושה אמצעי לחץ בעלי אפקטיביות מוגבלת. הראשון היה לחץ חברתי. מערכת סנקציות זו התפתחה בדין הדתי על פי פרקטיקה שהתבססה בימי הביניים בכינוי "הרחקות דרבנו תם". במסגרת פרקטיקה זו, יכול בית הדין להורות על כל סנקציה חברתית עקיפה נגד סרבן גט,³⁰ כדוגמת הוראה לציבור "להתרחק ממנו ככל האפשר", לא לעשות לסרבן כל טובה, וכן להימנע ממסחר איתו, ממילת בניו ומקבורתם, מדיבור עמו, מאירוחו, מהושבתו בבית הכנסת, ממתן עלייה לתורה, משאילה בשלומו, ממתן כיבודים ומצירוף למניין, ועוד.³¹

האפקטיביות של הרחקות דרבנו תם הייתה גבוהה במשך מאות שנים בשל התלות הכמעט-מוחלטת של הפרט היהודי בקהילתו (מבחינה אורחית, חברתית וכלכלית) בתפוצות ישראל לפני האמנציפציה. אלא שבמדינת ישראל, וכן במדינות העולם החופשי, השפעתן של הרחקות הללו היא מינורית, שכן מרביתן חברתיות והוצאתן לפועל נעשית על ידי הקהילה; ולפיכך בימינו, סנקציות אלו הן אמצעי

כפייה אפקטיבי כמעט אך ורק נגד סרבני גט דתיים החיים בקהילה מגובשת, ורק במקרים שבהם לסרבן הגט ישנה תלות חברתית או כלכלית בקהילתו. מעט הסנקציות שאינן תלויות בחברה אלא בגורמי אכיפת החוק, דוגמת הימנעות מקבורה, אינן אכיפות במדינת ישראל, שכן הן אינן מוסדרות בחקיקה של הכנסת.³² נוסף על כך, עד שנות התשעים של המאה הקודמת בתי הדין השתמשו בהרחקות דרבנו תם במקרים ספורים בלבד (ורק משנת 1985), וגם זאת רק בפסקי דין של "כפיה לגט".³³

אמצעי הלחץ השני היה כספי, ובמסגרתו הוטל על סרבן הגט לשלם מזונות אישה מיוחדים ומוגדלים (להלן: מזונות מעוכבת). הוא נחשב יעיל במקרים מסוימים אך מגרעותיו הופכות אותו ללא-אפקטיבי במקרים רבים. ראשית, מדובר בסנקציה כלכלית ולפיכך היא אינה יעילה כלפי מי שאינן לו הכנסה או נכסים. שנית, גם כאשר הוטלו מזונות מעוכבת, לרוב לא היה מדובר בסכומים גבוהים מאוד.³⁴ כמו כן, בית המשפט העליון הגביל מאוד את השימוש בסנקציה זו;³⁵ ולבסוף, אפשר להשתמש בסנקציה זו רק נגד סרבנים גברים ולא נגד נשים סרבניות.

אמצעי הלחץ השלישי – והחריף ביותר – שהוטל על סרבני גט היה מאסר אזרחי שיכול היה להינתן לתקופה בלתי-מוגבלת. ככלל, סנקציה זו הייתה אפקטיבית ביותר כשאכן הוטלה;³⁶ אך השימוש בה נעשה במשורה, בשל הגבלות מהותיות ופרוצדורליות של המחוקק הישראלי ומדיניות רכה של גורמי האכיפה וערכאות השיפוט. הסמכות להורות על מאסר הייתה נתונה לבית המשפט המחוזי, אלא שהלה יכול היה להטילה רק בהתקיים כמה תנאים:³⁷ (א) נדרש פסק דין לגירושין ברמה של "כפייה לגט", אך פסקים כאלה ניתנו בקימוץ; (ב) פסק הדין לגירושין היה צריך להיות סופי, כלומר לאחר ערעור או בחלוף המועד לערעור; (ג) המאסר יכול היה להינתן רק לאחר 60 יום מעת מתן פסק הדין לגירושין; (ד) רק היועץ המשפטי לממשלה, ולא אחד הצדדים, יכול היה לפנות לבית המשפט המחוזי בבקשה לאכוף את פסק הדין, והראשון לא תמיד ניאות לעשות זאת. נוסף על כל האמור, סנקציה זו לא הייתה יעילה כלפי אסירים שבלאו הכי ישבו בכלא.

לסיכום, עד סוף שנות התשעים אמצעי הכפייה שהוטלו על סרבני גט לא נתנו מענה אפקטיבי ומהיר לרבים ממקרי סרבנות הגט. מציאות זו השתנתה מן הקצה אל הקצה בשני העשורים האחרונים.

תמורות בסנקציית המאסר

התמורה המשמעותית ביותר חלה בשנת 1995, כאשר העניק המחוקק גם לבית הדין הרבני סמכות להטיל מאסר אזרחי בגין סרבנות גט. אומנם מאסר זה הוגבל בחוק לתקופה של 10 שנים,³⁸ אך מנגד ניתן היה להטילו ללא שהות (נגד סרבנים גברים),³⁹ ובכל מקרה שבו פסק דין לגירושין לא בוצע.⁴⁰

עם הענקת הסמכות להטלת מאסר לידי בתי הדין הרבניים, התגלה רצון לא מבוטל (ולעיתים אף נלהב) לעשות בו שימוש,⁴¹ ובמקביל חלה עלייה בפסקי דין ברמת חומרה של "כפייה לגט",⁴² המאפשרים הפעלת סנקציית מאסר מבחינה הלכתית. לא זו אף זו: בהחלטה אקטיביסטית ביותר, קבע בין הדין הרבני כי אף שלשון החוק מגבילה את תקופת המאסר ל-10 שנים, הרי שבסמכותו להטיל מאסר ל"תקופה בלתי קצובה".⁴³ פסיקה כה אקטיביסטית לא הייתה מתקבלת לעולם בסוף המאה הקודמת,⁴⁴ והיא משקפת את שינוי הגישה שחל בבתי הדין ובבג"ץ בהקשר זה.⁴⁵ עם הזמן המשיכו בתי הדין להרחיב את סמכותם בעניין הטלת מאסר, עד שלאחרונה החלו להטיל מאסר לתקופות קצרות גם בתיקים שאינם ברמה של "כפייה לגט".⁴⁶ בשנת 2016 אף הוצא צו מאסר נגד אביו של סרבן גט לאחר שבית הדין קבע כי הלה נושא באחריות מסוימת לסרבנות בנו.⁴⁷ כיום, ישנם דיינים המזהירים את הבעל כבר בדיון הראשון שסירובו להתגרש יוביל למאסרו, וזאת כדי להרתיע מפני סרבנות.⁴⁸

גם עמדת גורמי אכיפת החוק השתנתה ביחס למאסר. בעבר, היועמ"ש ראה בסנקציית המאסר כלי שכנוע אזרחי בלבד; לכן, במקרים שבהם שוכנע כי המאסר לא יביא את הסרבן לתת גט, התנגד היועמ"ש למאסר ואף פנה לבית המשפט בבקשה לשחרר את הסרבן מהכלא.⁴⁹ לעומת זאת, עמדת היועמ"ש כיום היא שניתן להעמיד סרבני גט גם לדין פלילי (וכך אכן נעשה במקרים קשים),⁵⁰ כאשר הנחיות פרקליט המדינה קובעות שהתביעה תבקש להטיל "מאסר בפועל לתקופה ממשית"; וכי אם הסרבן מתמיד בסירובו, ניתן להעמידו לדין פעמים נוספות.

שינוי הגישה בבתי הדין הרבניים הביא לעלייה אקספוננציאלית בהוצאת צווי מאסר, עד שבעשור האחרון מספרם גדל במידה ניכרת מאוד, בהשוואה לעשורים שקדמו לו.⁵¹ יחד עם זאת, גם כיום צווי מאסר לתקופות זמן משמעותיות מוצאים רק במקרים שבהם ישנה החלטת "כפייה לגט",⁵² (גם בהחלטות על "חיוב גט" נפסק לעיתים מאסר, אך רק לתקופות זמן קצרות). לכן, אף שסנקציית המאסר התגלתה כיעילה מאוד במרבית המקרים בהם הוטלה,⁵³ לא היה בה די ומערכת המשפט נדרשה לפתרונות נוספים כדי להתמודד עם סרבנות גט.⁵⁴

צווי הגבלה נוספים

בין השנים 1996–2017 נקבעו בחוק⁵⁵ שורת סנקציות נוספות שבסמכות בית הדין להטיל על סרבני גט, ובכללן: מניעת יציאה מהארץ; מניעת החזקת דרכון ישראלי או תעודת מעבר; מניעת החזקת רישיון נהיגה; מניעת שימוש במשרה על פי דין; מניעת עיסוק במקצוע המוסדר על פי דין; מניעת הפעלת עסק הדורש רישוי; מניעת החזקת חשבון בנק; ועוד – והפרה של מגבלה שהוטלה יכולה להוביל למאסר.⁵⁶ נוסף על כך, בית הדין יכול לתפוס את נכסיו של הסרבן ולעקלם.

אם סרבן הגט הוא אסיר או עציר, בית הדין יכול להטיל עליו מגבלות נוספות. בין היתר יכול בית הדין לשלול מהאסיר או העציר חופשות, ביקורים, מכתבים, החזקת חפצים אישיים, עבודה בכלא, קניית מצרכים, שחרור על תנאי או שחרור מנהלי, השתתפות במסגרות לימודיות בכלא, שהייה באגף שומרי מצוות, לבישת בגדים אישיים, וקבלת מזון בכשרות מיוחדת. נוסף על כך, בית הדין יכול להורות על הכנסת הסרבן לבידוד, ובעודו בבידוד למנוע ממנו קיום קשר טלפוני ואפשרות להחזיק אמצעי כתיבה או חומר קריאה.

זאת ועוד. בשנת 2012 נקבע בחוק כי מועד לסידור גט ייקבע לא יאוחר מ-45 ימים מיום פסק הדין לגירושין, וכי אם לא סודר הגט במועד יתקיים דיון למתן צו הגבלה בתוך 45 ימים.⁵⁷ בפועל, לעיתים בית הדין אף קובע שאם לא יינתן גט במועד שקבע, כי אז כבר באותו מועד הוא ידון בנתינת צווי הגבלה.⁵⁸ עוד קבע המחוקק כי במקרה שבו סרבן הגט הגיש ערעור על צו הגבלה שהוטל עליו, הרי שככלל ביצוע צו הגבלה לא יעוכב בעקבות הגשת הערעור.⁵⁹

צווי ההגבלה העקיפים התגלו כאמצעי לחץ יעילים ביותר; ואכן, השימוש בהם עולה כל הזמן והגיע לשיא של 228 צווים בשנת 2017 (נגד 51 סרבנים וסרבניות).⁶⁰ עם זאת, אין בצווים אלה כדי להתמודד עם כלל מקרי הסרבנות, וזאת מחמת שתי סיבות מרכזיות. ראשית, סנקציות אלו מוטלות בדרך כלל רק בפסקי דין ברמה של "כפייה לגט" ו"חיוב גט", שהם כ-16–19 אחוזים מפסקי הדין לגירושין (ואף שבשנים האחרונות דיינים רבים החלו לפסוק סנקציות גם ב"מצווה להתגרש", עדיין דיינים רבים חוששים לעשות כן).⁶¹ שנית, ישנם מקרים שבהם צווי הגבלה אינם אפקטיביים, לדוגמה כאשר לסרבן אין רכוש או חשבון בנק, או שהלה אינו עוסק במקצוע הדורש הרשאה. לצורך התמודדות עם מקרים אלה פיתחו ערכאות השיפוט סנקציות נוספות.

הרחקות דרבנו תם מודרניות

כאמור, הרחקות דרבנו תם, שהיו אמצעי כפייה מרתיעים במשך מאות שנים, אינן אפקטיביות בימינו שכן הללו היו סנקציות חברתיות ודתיות שהוצאו לפועל על ידי הקהילה (הדתית והמגובשת). רוב הסנקציות שהתגבשו במסגרת הרחקות דרבנו תם אינן ניתנות לאכיפה על ידי המדינה, ומלבד זאת בימינו רוב בני האדם אינם כה תלויים בקהילתם או אינם רגישים לסנקציות דתיות; ולכן האפקטיביות של הסנקציות הנזכרות מצומצמת. בעשור האחרון חל שינוי דרמטי בהקשר זה, כאשר בתי הדין החלו להטיל – מכוח הרחקות דרבנו תם – גם סנקציות אכיפות, עד שניתן לומר כי בתי הדין הפכו את הרחקות דרבנו תם למעין סעיף-סל להטלת סנקציות.

לדוגמה, בפרשת בן-חיים⁶² נתן בית הדין צו להפסקת שירותים קונסולריים לסרבן. במקרה אחר קבע בית הדין כי האסיר הסרבן לא יזכה לראות את ילדיו ולא יקבל אוכל

בכשרות מהודרת,⁶³ וכן נקבע שכאשר הסרבן שוהה בבידוד, יש להפרידו מכבודתו, אין לאפשר לו לקרוא ולכתוב, ותא הבידוד שלו צריך להיות צר. זאת ועוד, בית הדין העיר כי "יש מקום לשקול שלילת הזכות... לישון על גבי מזרן",⁶⁴ וגרס כי אין הצדקה שהאסיר ישב באגף הדתיים ואדרבה על "סרבני גט... להיות מוחזקים עם אסירים מן הסוג הקשה ביותר... [ו] כי סרבן גט שמשתהה בכלאו למעלה משנה, יש לשכנו באגף האסירים הבטחוניים!".

דוגמה נוספת לחדשנות שנוקט בית הדין בהפעילו סנקציות חדשות, מודרניות ואפקטיביות, ניתנה בפרשת עווד גז. בשל סרבנותו של הלה, הנחה בית הדין את אוניברסיטת בר-אילן לפטר את גז ממשרתו כמרצה באוניברסיטה (לצד סנקציות נוספות). לאחר שסנקציות אלו לא הועילו, הורה בית הדין לפרסם את שמו של גז ברבים. בעקבות כך ברח גז מהארץ, אך נעצר בבלגיה לצורך הסגרתו לישראל. לאחר שניתן פסק דין שביטל את הנישואין של הזוג באופן רטרואקטיבי, ואשתו לשעבר נישאה לאדם אחר, חזר גז ארצה, נעצר מיד, וכעת הוא עומד לדין פלילי על כמה עבירות (אף שאשתו כבר השתחררה מעגינותה).⁶⁵

סנקציות כלכליות נוספות

סט נוסף של סנקציות שהורחב מאוד בשנים האחרונות הוא תחום הסנקציות הכלכליות. לצד חיוב מזונות מעוכבת (שהאפקטיביות שלהם אינה גבוהה, כאמור), קבע המחוקק בשנת 2007 כי בית הדין יכול לתפוס ולעקל כל נכס שיש לסרבן גט,⁶⁶ וכן לעכב ולשלול גמלה או קצבה המשתלמת לסרבן. שנה לאחר מכן קבע בית הדין הרבני הגדול שבסמכות בית הדין גם להטיל קנסות בגין סרבנות גט.⁶⁷

אמצעי כפייה כלכלי נוסף פותח על ידי בתי המשפט לענייני משפחה, שהכירו בתחילת שנות האלפיים בסרבנות גט כעוולה נזיקית המזכה את המסורב/ת בפיצויים. בתחילה התקבלו תביעות לפיצויים רק במקרים שבהם ניתן פסק דין לגירושין בדרגה של "כפייה" או "חיוב";⁶⁸ בשלב שני הוכרה זכאות לפיצויים גם בפסקי דין בדרגה של "מצווה להתגרש" או "המלצה להתגרש";⁶⁹ וכיום ישנם שופטים הפוסקים פיצויים אף במקרים שבהם לא היה כלל פסק דין לגירושין!⁷⁰ נוסף על כך, הוכרה אחריותם הנזיקית של צדדים שלישיים שסייעו לסרבן הגט להתמיד בסירובו או עודדו אותו לעשות זאת.⁷¹ לא זו אף זו: בכמה מקרים חויבו הצדדים השלישיים בפיצויים עוד בטרם נקבעה אחריותו של סרבן הגט עצמו.⁷²

אומנם בתי הדין נוטים לדרוש כתנאי לסידור הגט כי האישה תמחק את התביעה הנזיקית (ואם כבר נפסקו פיצויים, שהאישה תוותר על הפיצויים);⁷³ ומסיבה זו יש המפקקים באפקטיביות של התביעות הנזיקיות בהבאה לסידור גט. אלא שמנגד טוען פרופ' עמיחי רדזינר שתביעות אלו מזרזות מאוד את מתן הגט,⁷⁴ ומראה כי גם

כאשר בית הדין הצהיר כי לא יסדר גט כל עוד תלויה-ועומדת תביעה נזיקית בגין סרבנות, לבסוף סודר גט הגם שהתביעה לא הוסרה.⁷⁵

נראה כי הפיצויים הנזיקיים יעילים מאוד בצמצום סרבנות הגט, ולא להינם הורחב השימוש בהם בשנים האחרונות, שכן עצם הסיכוי שהסרבן (הפוטנציאלי) יידרש לשלם פיצויים מדרבן אותו להסכים להתגרש. צווי ההגבלה והסנקציות הכלכליות המוטלות על סרבנים שינו את המשוואה בכל הנוגע לכדאיות הכלכלית של "סחיטת גט". כך לדוגמה אם אחד מבני הזוג יתנה את הגירושין בויתור של הצד השני על רכוש, אזי בית הדין יכול להורות כי הלה יפטר מעבודתו הציבורית, לשלול את רישיון העסק שלו, למנוע ממנו להחזיק חשבון בנק, ואף לתפוס את רכושו ולעקלו. נוסף על כך, בתי המשפט האזרחיים יפסקו נגדו פיצויים נזיקיים לטובת הצד השני – אשר ילכו ויגדלו ככל שהלה יתמיד בסירובו.

אפקט ההרתעה

נקודה נוספת שיש לציין בקשר להטלת סנקציות על סרבני גט היא אפקט ההרתעה. אם מתדיין יודע שסירוב או עיכוב במתן הגט יוביל להטלת סנקציות פליליות, מנהליות ואזרחיות, הוא יימנע על פי רוב מלהגיע לשלב זה ויאות להתגרש מבעוד מועד. הרתעה זו אינה רק עקיפה (כלומר שהמתדיינים מודעים מעצמם לאפשרות להטלת הסנקציות) אלא גם ישירה: (כמעט) תמיד קודם להטלת סנקציות בפועל, בית הדין יאיים בהטלתן.

השימוש בכלי האיום התגלה כמשמעותי ביותר. ממחקר שערך פרופ' עמיחי רדזינר עלה כי במקרים רבים די בעצם האיום כדי להוביל לגט;⁷⁶ כלומר במקרים רבים שבהם יש פוטנציאל לסרבנות (או סרבנות ממש), עצם ידיעתו של הצד הסרבן כי סירובו יוביל להטלת סנקציות מביאה לגירושין. לדעתנו, לפרקטיקה זו כמה יתרונות. ראשית, היא מאפשרת להגיע לגט ללא הפעלת כוח וכך מונעת את הסלמת הסכסוך. שנית, היא מאפשרת (במקרים רבים) להימנע מהצורך בדיון ההלכתי בשאלת רמת החיוב של הגירושין. לבסוף, ניתן לאיים בסנקציות חריפות יותר, ובעוצמה רבה יותר, מן הסנקציות שהיו מוטלות בפועל אם הצד הסרבן היה מתמיד בסירובו. לדוגמה, דיינים יכולים לאיים בהטלת מאסר ממושך, גם אם בנסיבות המקרה לא היו מטילים סנקציה קשה זו בפועל, וכך להביא את התיק לסיום מהיר.⁷⁷

הפרדת הגט מהסוגיות האחרות

סירובם של גברים ונשים להתגרש נובע מסיבות שונות כגון רצון לפגוע בצד השני או לנקום בו, ומנגד מרצון אמיתי לשלום בית. סיבה מרכזית נוספת היא שימוש בגט לצורך קידום אינטרסים שונים במהלך המשא-ומתן בהליכי הגירושין כדי שבתמורה לגט הצד השני יוותר על רכוש, מזונות, משמורת וכיוצא באלו – ובמילים אחרות: "סחטנות גט".

הפתרון הראשון לבעיה זו ניתן על ידי המחוקק בשנת 2008. בעבר קבע החוק כי חלוקת הרכוש בין הצדדים תתבצע רק "עם פקיעת הנישואין עקב גירושין או עקב מותו של בן זוג".⁷⁸ מציאות זו אפשרה לצד שהנכסים היו רשומים על שמו (לרוב הגבר) לעכב את מתן הגט, וכך לדחות את מועד חלוקת הרכוש. הלחץ הכלכלי שהיה מופעל על הצד השני (לרוב האישה) היה מביא אותו לוותר על חלק מהרכוש המגיע לו – בתמורה לגט. ב-2008 ביטל המחוקק את התלות בין נתינת הגט לבין חלוקת הרכוש וקבע שניתן להגיש תביעה לחלוקת רכוש גם "בטרם פקיעת הנישואין".⁷⁹

הפתרון השני הגיע מבתי הדין הרבניים. בעבר היה מקובל לתת גט רק לאחר שנידונו הסוגיות הנלוות לגירושין (מזונות, משמורת, חלוקת רכוש, כתובה וכו'); אלא שפרקטיקה זו יצרה מצב שבמסגרתו בעלי דין יכלו "למשוך זמן" בדיונים בסוגיות הנלוות לגירושין ולעכב את הגט. מדיניות בתי הדין בעניין זה השתנתה בשנים האחרונות, בעיקר בשל הלחץ הציבורי וכניסתם של דיינים חדשים למערכת. כיום, דיינים רבים אינם מאפשרים לעכב את מתן הגט מכל סיבה שהיא. אדרבה, במקרים רבים בתי הדין דורשים שקודם ינתן הגט ורק אחר כך ידונו בני הזוג בשאר הסוגיות (אגב, ישנם דיינים הסוברים כי מדיניות זו מועילה לא רק להורדת מפלס הסחטנות שיכולה הייתה להתלוות למתן הגט, אלא גם להורדת רמת החיכוך בין בני הזוג, שכן לא-פעם אחרי שניתן הגט עוצמת הקונפליקט בין בני הזוג יורדת). עם זאת, אף שזוהי "רוח המפקד", לא כל ההרכבים והדיינים מקבלים אותה ולכן יישומו של פתרון זה תלוי בהרכב שאליו מגיע התיק.⁸⁰

ביטויים נוספים לשינוי היחס לטרבנות הגט

השינויים הדרמטיים שתיארנו לעיל בנוגע לסנקציות המוטלות כיום על סרבני גט אינם רק תוצאה של שינויי חקיקה, אלא גם – ובעיקר – פועל-יוצא משינוי גישה כללי של מערכת המשפט ביחס לתופעה. עד כה הצגנו את השינויים המשפטיים שהתחוללו בשדה זה, אך מובן ששינוי הגישה של המערכת מתבטא גם באפיקים נוספים. להלן כמה דוגמאות.

כפי שהבאנו לעיל, מסיבות הלכתיות, לרוב בתי הדין מטילים סנקציות חריפות רק כאשר פסק הדין לגירושין ניתן ברמה של "חיוב" או "כפייה". בעניין זה הייתה בעיה עם שני הרכבים של דיינים שבאופן שיטתי לא היו פוסקים פסקי דין ברמה של "חיוב" או "כפייה". אומנם החלטותיהם נהפכו באופן עקבי על ידי בית הדין הרבני הגדול – שאף היה מעביר לאחר מכן את התיק להרכב אחר – אך הרב הראשי הרב דוד לאו לא הסתפק בכך. לאחר שהתמנה לנשיא בית הדין הרבני הגדול, פירק הרב לאו את שני ההרכבים המחמירים. נוסף על כך, בעקבות המלצת הרב לאו, הפריד שירות בתי הסוהר את סרבני הגט מאסירים אזרחיים אחרים.

דוגמה נוספת היא הפעלת "אגף עגונות" בהנהלת בתי הדין, יחידה הפועלת לאיתור סרבנים וסרבניות שנעלמו בארץ ובעולם. היחידה שוכרת חברות חקירה פרטיות הפועלות ברחבי העולם לצורך איתור סרבני גט, ופועלת בשיתוף עם גורמי אכיפה דוגמת האינטרפול, המשטרה ועוד, כדי לאתר את הסרבנים. אנשי האגף מגיעים אף למדינות אויב, כגון איראן וסוריה, כדי להתיר נשים מעגינותן. לפני כשנתיים החל אגף עגונות לקבל סיוע מפסיכולוגים מהשב"כ ומוסד, המסייעים (בהתנדבות) לבנות פרופילים לרבני גט ולשכנע סרבנים לתת גט.⁸¹ הצלחות היחידה גבוהות, ומביאות לידי פתרון תיקים רבים מדי שנה.⁸²

להשלמת התמונה נציין כי השינוי במדיניות הטיפול בסרבנות גט בא לידי ביטוי לעיתים גם בשימוש ב"גזרים" – ולא לא רק בשימוש מוגבר ב"מקלות". כך למשל הביטוח הלאומי יכול למחוק חוב מזונות שיש לבעל בתמורה למתן גט; לעיתים אף באמצעות תשלום מתוך קופה ייעודית שנועדה למקרים הללו. הגיבוי הציבורי שמקבלות מערכות המשפט והמנהל הישראליות במלחמתן בסרבנות הגט מאפשר להן גם לנקוט אמצעים שחוקיותם מוטלת בספק. למשל, באוגוסט 2019 הורה הרב הראשי הרב דוד לאו לחברה קדישא בירושלים שלא לקבור אישה שבנה הוא סרבן גט, וזאת "עד להפקדת גט כשר בידי הבן" (לבסוף נקברה האישה לאחר התחייבות הבעל לספק גט ועיגון התחייבותו בערבות כספית). אף שהוראת הרב הראשי עומדת לכאורה בניגוד לחוק ובניגוד לפסיקת בג"ץ,⁸³ היא (כמעט) לא זכתה לגינוי מצד המערכת המשפטית או מצד ארגוני זכויות אדם – דבר המעיד הן על שינוי תפיסה במערכת המשפט במלחמתה בסרבנות הגט, הן על הגיבוי הציבורי שמקבלת המערכת בסוגיה זו.

ביטוי נוסף וחריף לשינוי הדרסטי שחל ביחסה של מערכת המשפט, ובפרט של מערכת בתי הדין, לתופעת סרבנות הגט, ניתן למצוא בדבריו של אחד הדיינים המוערכים ביותר במדינת ישראל מאז הקמתה, מי ששימש בדיינות בבתי הדין למעלה משלושה עשורים, הרב שלמה דיכובסקי:

נושא שמאוד עבדתי והשתדלתי, זה לראות אסירי גט כאסירים פליליים ולהושיב אותם עם פליליים, ולא עם אזרחיים... כלא עם פליליים זה הרבה פחות נחמד, ובפרט אם אומרים לחברה מסביב "זה סרבן גט, הוא זקוק לקרבה מיוחדת"....⁸⁴

המדינה מחויבת לשמירת שלומם וביטחונם של אזרחיה, ובכלל זאת (ואולי אף ביתר שאת) שלומם של האסירים הנמצאים בבתי הכלא (בפרט כאשר המאסר הוא אזרחי ולא פלילי, כמו בנידון דידן). למרות זאת, אחד מבכירי הדיינים בבית הדין הרבני הגדול סבור שמעשה לגיטימי הוא לשלוח סרבני גט לישון עם עכברים,⁸⁵ ולשכנע לצד אסירים מסוימים מתוך מטרה שיינתנו להם "קרבה מיוחדת" ו"טפלו" בהם. קשה לדמיין שמישהו, ובפרט דיינים או שופטים, יראו צעדים כאלה לגיטימיים כלפי אסירים אחרים.

התמורות במערכת המשפט והמנהל הישראליות בנוגע למלחמה בסרבנות הגט מעידות, בין היתר, על השינוי התודעתי שעברו החברה האזרחית ורשויות השלטון ביחסן לתופעה. בהקשר זה ראוי לתת את הדעת על כך שהחוק לא רק הרחיב את הסנקציות על הסרבנות אלא גם העניק את הסמכות להפעילן ישירות בידי בתי הדין הרבניים; כלומר החוק לא רק הגביר את סל האפשרויות אלא גם את חופש הפעולה של בתי הדין. אולי אין זה מקרה שיחד עם הכוח, הופיע הגורם המשמעותי השני, ואף המשמעותי יותר, בשינוי המציאות: הרצון להשתמש בכוח הזה. המערכת התגייסה באופן גורף לנושא – אם בשימוש מהיר ותכוף יותר בסנקציות, אם בהסלמת הסנקציות גם ללא הסמכה מפורשת בחוק, אם בפירוק הרכבי דיינים שלא היו מגויסים לטובת העניין, אם בהקמת אגפים תומכים המוקדשים למאבק בסרבני גט מחוץ לכותלי בית המשפט – וכל זאת בליווי אווירה ציבורית התומכת בכך כמעט לבלי סייג.

בשולי הדברים

נוכח כל האמור נבקש לומר דבר-מה בנוגע להנחה הרביעית שלפיה הדרך היחידה לטפל ביסודיות בסוגיית סרבנות הגט היא הטמעת כלים מערכתיים גורפים: בין אם באמצעות הנהגת נישואין אזרחיים, בין אם באמצעות חידוש כלים הלכתיים שיהפכו את הסרבנות לבלתי-אפשרית דה-פקטו (גם אם לא דה-יורה).

כאשר מדברים על פתרונות לסרבנות הגט, ובפרט על פתרונות מערכתיים, יש לשים על השולחן גם את המחיר החברתי הנלווה לשימוש בכל אחד מהכלים הללו. ניתן למשל להנהיג בישראל נישואין וגירושין אזרחיים לצורך פתרון בעיית סרבנות הגט, אך לצד זאת צריך לומר כי פתרון זה עלול להביא לפגיעה חמורה בלכידותו של העם היושב בציון, ולכך שקבוצות מסוימות יימנעו מלהתחתן עם קבוצות אחרות בעם. נוסף על כך, יש לדעת כי ככל הנראה משכו של הליך הגירושין בארץ נמוך במידה ניכרת מזה המקובל במדינות מערביות שבהן נוהגים גירושין אזרחיים (על פי בדיקה מדגמית ולא ממצה שביצענו).

כאמור, הזמן הממוצע שאורך הליך גירושין בישראל הוא כארבעה חודשים בלבד (!): כאשר הגירושין מתבצעים בהסכמה (כ-73% מהמקרים)⁸⁶, הזמן הממוצע החולף מרגע הגשת הבקשה לבית הדין ועד מתן הגט הוא פחות מחודשיים (כ-99% מהתיקים הללו נסגרים בשנה הראשונה). כאשר הגירושין אינם נעשים בהסכמה, הזמן הממוצע שאורך התהליך הוא כתשעה חודשים (75% מהתיקים מסוג זה נסגרים בשנה הראשונה)⁸⁷. בצרפת, לעומת זאת, כאשר אין הסכמה בנוגע לגירושין, הזמן הממוצע החולף עד לגירושין הוא 25 חודשים (!); בגרמניה ובשווייץ, כאשר אין הסכמה בנוגע לגירושין, יש לחיות בנפרד לפחות שנתיים בטרם ניתן להתגרש, ורק לאחריהם מתחילים הליכי הגירושין שיכולים להימשך עוד חודשים-מספר.⁸⁸ בהתאם לכך,

הנהגת גירושין אזרחיים בישראל על פי המודל המקובל במדינות המערב רק תאריך את הזמן הדרוש כדי להתגרש ולא תקצר אותו. יובהר כי במאמר זה איננו מבקשים להביע עמדה ביחס לפתרונות המוצעים אלא לטעון כי קודם שדנים בפתרונות השונים, חובה עלינו להגדיר את הבעיה הדורשת פתרון ולהכיר את ממדיה ועוצמתה, וכן לדעת מהו תג המחיר הנלווה לכל פתרון.

בענייננו ישנה חשיבות רבה לשאלה מהי סרבנות גט ולשאלת היקף התופעה ועוצמתה: האם ישנן 100,000 מסורבות או שמא כמה עשרות או מאות מסורבות? האם הסרבנות עדיין משמשת כלי לסחיטת ויתורים כלכליים ומשפחתיים כבדים? באיזה היקף של המקרים מדובר בסרבנות של שנים ארוכות ובכמה מהם ייתן הגט בתוך פחות משנה? מהם הכלים הקיימים כיום לטיפול במקרי סרבנות והאם מערכת המשפט נותנת מענה וסעד למסורבות ולמסורבים או מתעלמת ממצוקתם?

מטרתו של מאמר זה הייתה לערוך דיון ראשוני בסוגיות אלו ולהציג נתונים על אודותיהם, כדי שהדיון בפתרונות לבעיית סרבנות הגט יתבסס על עובדות ונתונים. זהו שלב חשוב ומקדמי לבחינתן של הצעות נוספות לטיפול בתופעה ולבחינת מידת התועלת שלהן אל מול עלותן החברתית.

מסקנות

הדין הדתי היהודי רואה את הנישואין כברית בין בני זוג, שהכניסה אליה והיציאה ממנה תלויות שתייהן בבני הזוג. תופעת סרבנות הגט היא תוצאה נלווית שלילית הנגרמת מתפיסה זו, והדין הדתי נדרש במהלך השנים למצוא פתרונות כדי להתמודד עימה. ההתמודדות עם סרבנות הגט הפכה סבוכה יותר עם פרוס המודרנה והחילון והשינויים באורחות החיים שהביאו עימם, אשר הפכו את הכלים המסורתיים להתמודדות עם סרבנות הגט לבלתי־אפקטיביים. בעשורים האחרונים עברה מדינת ישראל, על חוקיה וזרועות המשפט שלה, ממצייאות שבה המערכת נקטה קו רך בטיפול בסרבנות גט למציאות של יד קשה ביותר (בהשוואה לאמצעי אכיפה אזרחיים במקרים אחרים)⁸⁹ – המשפיעה על רוב גדול של המקרים (אך לא על כולם).

בחלקו הראשון של המאמר הראינו כי בכל זמן נתון ישנם בין כמה עשרות לכמה מאות סרבני גט וסרבניות גט, ונתונים אלה כאמור שונים מאוד מן הנתונים המוצגים במסגרת השיח הציבורי בנידון זה. בחלקו השני של המאמר עמדנו על השינוי ביחס לסרבנות גט מצד בתי הדין הרבניים, מצד בתי המשפט למשפחה ומצד יתר מערכות החוק; והראינו את האמצעים הנוספים והיחס הנוקשה יותר שנוקטת המערכת כיום לשם טיפול בסרבנות גט. ראוי אפוא שהשיח הציבורי על אודות תופעה זו ייעשה בהתייחס למציאות האמיתית בשטח – הן בכל הנוגע להיקף התופעה, הן באשר לכלים שבהם משתמשת המערכת כבר כיום כדי לטפל בה.

האם אפשר – נוכח כל האמור – להשמיע צפירת הרגעה? האם אפשר להוריד את סרבנות הגט מרשימת הנושאים שעל סדר היום? דומה שתהא זו מסקנה נחפזת. כפי שהראינו, הנתונים הסטטיסטיים המדויקים, הנדרשים על מנת להעריך אל-נכון את התופעה ואת מידת האפקטיביות של הטיפול בה, אינם מלאים ואינם זמינים. עד שלא יהא בנמצא מסד נתונים אמין ושלם, לא ניתן יהיה לערוך מעקב מדויק אחר השינויים, משנה אחת לרעותה, בהיקף התופעה. טוב יעשו רשויות המדינה (ובכללן הנהלת בתי הדין הרבניים) אם יקדישו את המשאבים הנחוצים ליצירת מסד נתונים כזה אשר יאפשר בחינה של אפקטיביות הכלים השונים שבהם נעשה שימוש. אם יתברר כי השערותנו שגויה, וכי האמצעים החריפים שנוקטת כיום מערכת המשפט כדי למגר את תופעת סרבנות הגט אינם הולמים את הציפיות ואינם מצליחים לצמצם את היקפי הסרבנות, אזי יש לתהות מחדש על עצם השימוש בכלים אלה.

כך או כך, עלינו לברך על שינוי המגמה של המחוקק ומערכת המשפט בכל הנוגע להתמודדות עם התופעה. בתוך כשני עשורים עברה מערכת המשפט ממצב שבו החוק מאפשר להטיל על סרבני גט סנקציה אחת בלבד, ובמקרים נדירים בלבד, למציאות שבה החוק מאפשר להטיל עשרות סנקציות נגד סרבנים בסד זמנים קצר; ממצב שבו סרבנות היא בעיה אזורית למציאות שבה סרבני גט מועמדים לדין פלילי; וממצב שבו "הרחקות דרבנו תם" שימשו בסיס להטלת סנקציות חברתיות-דתיות לא אפקטיביות, למציאות שבה "הרחקות דרבנו תם" הפכו לסעיף-סל שמכוחו מוטלות סנקציות מודרניות ואפקטיביות-ביותר. בעבר הלא-רחוק עמדה מערכת המשפט בישראל חסרת אונים מול סרבני גט שהצליחו לברוח מישראל;⁹⁰ ואילו כיום המדינה מפעילה חוקרים פרטיים בעולם לשם מציאת סרבנים בחו"ל ומבקשת את הסגרתם, ובתי הדין מטילים צווי הגבלה (כולל מאסר) וסנקציות כלכליות גם נגד צדדים שלישיים שלדעת בית הדין משפיעים על סרבן הגט או מסייעים לו. בעבר הלא-רחוק קפאה מערכת המשפט על שמריה, ואילו כיום המחוקק וערכאות השיפוט מוסיפים בכל עת סנקציות חדשות לארגז כלי המלחמה בסרבנות הגט (דוגמת קנסות ופיצויים).

אומנם מערכת בתי הדין היא מארג מורכב המכיל בתוכו כוחות שונים (כמו מערכות ציבוריות אחרות) – וביניהם גם כאלה המסתייגים מהשינויים שהצגנו – אלא שאין בדברים אלה כדי לבטל את מגמת השינוי שהתחוללה בשנים האחרונות.⁹¹ עתה, עלינו לחתור לגיבוש תמונה עדכנית, מדויקת, חפה מטיוחים אך גם נקייה מהפרזות, של היקפי התופעה ושל השלכות ההתפתחויות האחרונות, ולהתוות דרך להמשך טיפול אופטימלי בתופעה – ובכלל זאת דיון רציני וחף מפניות בפתרונות השונים המוצעים בעבורה.

תודתנו נתונה למר שמעון אלחרר מהנהלת בתי הדין הרבניים על העזרה באיסוף הנתונים הסטטיסטיים, ולרו"ח מרים ברלינר על הערותיה ועל ניתוח הנתונים הסטטיסטיים; לפרופ' עמיחי רדזינר, לרב מאור קיים ולרב אפרים שחור על הערותיהם לטיוטות מוקדמות של המאמר; ולעו"ד יוסף רוזנברג, לרב דוד ביגון ולנעמי בסין על הסיוע בביצוע המחקר ההשוואתי.

1. סעיפים 1-2 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953. על אף לשונו הברורה של החוק, בפועל ישנו חריג: הגירושין של בני זוג חד-מיניים מתבצעים על ידי בית המשפט לענייני משפחה.
2. במקורה קבעה ההלכה כי גבר יכול לגרש את אשתו גם ללא הסכמתה, ומאיידך גיסא לסרב להתגרש כשהאישה רצתה בכך, ולפיכך סרבנות גט הייתה בעיה של נשים בלבד. מציאות זו השתנתה במאה ה־11, כשרבנו גרשום קבע בתקנתו המפורסמת כי לא ניתן לגרש אישה בעל כורחה; או הפכה סרבנות גט לבעיה של גברים ושל נשים כאחד. תקנה זו התקבלה בכל קהילות ישראל (בניגוד לתקנתו של רבנו גרשום נגד נשיאת שתי נשים) וחכמי הלכה רבים אף פסקו שגירושין בניגוד לרצון האישה הם חסרי תוקף. בימינו, האיסור לגרש אישה ללא הסכמתה קבוע גם בחוק הישראלי, יש בו עבירה פלילית (ראו סעיף 181 לחוק העונשין, התשל"ז-1977) ובתי המשפט מכירים בגירושין כאלה כעילה לתביעה נזיקית (לפי סעיף 63 לפקודת הנויקין [נוסח חדש]). עם זאת, כיוון שהמציאות שבה גבר יהודי גרש את אשתו בעל כורחה הפכה כמעט לתיאורטית, הרי שסעיפים אלה משמשים בעיקר נגד גברים מוסלמים ולא נגד גברים יהודים.
3. סרבנות גט פוגעת באוטונומיה של המסורבות והמסורבים, בזכותם להינשא בשנית, בזכותם לקיים מערכת יחסים אינטימית, ופעמים רבות גורמת גם לפגיעה כלכלית ו חברתית. הפגיעה הקשה ביותר הנלווית לכבילה זו קיימת כשמדובר בנשים המעוניינות להוליד ילדים שכן ילד שנולד לאישה נשואה מגבר זר יהיה כמעט תמיד ממוזר ולא יוכל להתחנן. מעבר לפגיעתה הישירה, סרבנות גט משמשת מנוף סחיטה לכפיית ויתורים בסוגיות הנלוות לגירושין ובכללן: מזונות בן זוג, מזונות ילדים, משמורת וחלוקת הרכוש.
4. פרוטוקול הוועדה לקידום מעמד האישה, 23.3.2005.
5. פורסם בעמוד הפייסבוק של ארגון מבוי סתום ביום 8.7.2019. נתון זה פורסם בין היתר במהדורות החדשות של רשת ב' ביום 25.11.2019.
6. עמירם ברקת, "לראשונה: רבנים שלחו סרבנית גט למאסר", וואלה, 5.4.2004.
7. כך אמר היועץ המשפטי של בתי הדין הרבניים, עו"ד שמעון יעקובי, בדיון בוועדה לקידום מעמד האישה, ביום 23.3.2005.
8. בתי הדין הרבניים, "בישראל כיום כ־180 נשים מסורבות גט וכ־180 גברים מסורבי גט", 17.4.2007, עמ' 1. לנתונים נוספים לפי הגדרה זו ראו ירון אונגר ואורלי אלמגור-לוטן, סרבנות גט בישראל: רקע הלכתי, משפטי, היקף התופעה והדרכים לטיפול בה, ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2011, עמ' 14-15.
9. אורלי לוטן, מסורבות גט בישראל: מתוקן, ירושלים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2005.
10. בג"ץ 6751/04 סב' נג' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נט(ג), עמ' 854.
11. דו"ח מבקר המדינה 254 לשנת 2003, עמ' 521-523. לא ברור אם נתון זה מתייחס רק לנשים או גם לגברים.
12. הנהלת בתי הדין הרבניים, "נתונים על החלטות בתי הדין הרבניים בין השנים 2012-2016 בנושאי סרבנות גט", 14.2.2017.
13. על פי נתונים שנמסרו לנו ביום 2.7.2019, בהתאם לבקשה שהוגשה לפי חוק חופש המידע.
14. על פי נתונים שנמסרו לנו ביום 2.7.2019, בהתאם לבקשה שהוגשה לפי חוק חופש המידע.
15. לדוגמה, לפי דו"ח 2017 בין ה־1.1.2017 ל־7.2.2017 היו 70 מקרים של סרבנות גט (34 סרבנים, 36 סרבניות) – כלומר 70 מקרים שבהם ניתן פסק דין לגירושין בשנת 2017 ולא ניתן גט במועדו שנקבע על ידי בית הדין. כיוון שמדובר על בדיקה של חודש ושבע, ושעורם של מקרי הסרבנות אינו רחוק משיעורם במשך שנה שלמה בשנים 2012-2014, נראה כי יש בעיה בניתוח הנתונים על ידי עורך הדו"ח. נוסף על כך, העלייה בשיעורי הסרבנות לאורך השנים אינה סבירה ומעידה כי ככל הנראה נפלה טעות בנתונים שפורסמו.
16. בתחילת שנות האלפיים התגרשו בישראל כ־10,000 זוגות יהודים מדי שנה (נורית דוברין, גירושין בישראל: היקף הגירושין וגורמים המשפיעים על הסיכויים להתגרש, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2005). בשנים 2012-2018 עמד מספר הזוגות המתגרשים על 10,500-11,000 בשנה בקירוב (על פי הדו"חות השנתיים של הנהלת בתי הדין הרבניים). בהקשר זה יש לציין כי הדו"חות השונים סותרים זה את זה לגבי היקפי הגירושין בשנה – בהפרשים של כמה מאות תיקים בשנה – וכן יצוין כי בהתאם לנתונים הסטטיסטיים שבידינו, בשנים האחרונות מתגרשים בין 10,800 ל־11,600 זוגות מדי שנה.

17. על פי נתונים עדכניים שנמסרו לנו על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים ביום 27.2.2020. בעניין זה חלה מגמת עלייה באחוז התיקים שנפתחים בהסכמה. בשנת 2012 דובר על כ-61% מהתיקים; בשנת 2013 על כ-64% מהתיקים; בשנת 2014 על כ-65% מהתיקים; בשנת 2016 על כ-71.5% מהתיקים; בשנת 2017, כ-74% מהתיקים נפתחו בהסכמה; ובשנת 2018, קצת יותר מ-73% מהתיקים נפתחו בהסכמה.
18. יודגש כי לסטטיסטיקה זו נכנסו תיקים בהם היו גירושין בין בני הווג. תיקי גירושין אשר נסגרו על ידי מי שפתח אותם ללא גט, למשל בשל הגעה לשלום בית, לא נכנסו לסטטיסטיקה.
19. בשנים האחרונות חלה עלייה באחוז התביעות שנפתחות על ידי נשים: בשנים 2010-2012, 52% מתביעות הגירושין נפתחו על ידי נשים ו-48% על ידי הגברים; בשנת 2013 היה היחס 46/54; בשנים 2015-2016 היה היחס 44/56; בשנת 2017 היחס היה 41/59, ובשנת 2018 61% מתביעות הגירושין הוגשו על ידי נשים ורק 39% מהן הוגשו על ידי גברים.
20. וזאת בהנחה – הבלתי-מתקבלת-על-הדעת – שכמות המתגרשים מאז קום המדינה דומה לזו שבעשורים האחרונים. מנגד, עד שנת 2016 היו מוגשות מדי שנה כ-2000 תביעות גירושין על ידי נשים בכל שנה.
21. לצד האמור יש להדגיש כי מחקרם של מרכזו רקמן וקואליציית "עיקר" אינו קובע כי כל הנשים שהתגרשו הן מסורבות גט אלא שישנן בישראל 100,000 נשים הנמצאות במצב של סרבנות גט או סחטנות גט, ובמספר זה כלולות גם נשים שחוו לדעת הנסקרות סרבנות גט, וגם נשים שעלולות להגיע למצב של סרבנות או סחטנות גט במידה שירצו להתגרש. בעניינו, הכללת נשים נשואות שכלל לא הגישו בקשה להתגרש בסכימה הנוכחית, מעידה על נמצאות במצב של סרבנות גט או סחטנות גט, מעידה על ההגדרה הבעייתית – בלשון המעטה – של המושג סרבנות גט במחקר זה.
22. ממצאי המחקר הוצגו על ידי פרופ' הלפרין-קדרי בדיון בוועדה לקידום מעמד האישה שהתקיים בכנסת ב-23.3.2005. במאמר מוסגר נציין כי בהתאם למחקר שביצעה לאחרונה מרים ברלינר ("העדפות הורים גרושים ביחס לאחריות ולטיפול בילדים המשותפים", 2020), גברים חשים חוסר הוגנות רב יותר בהליכי גירושין מאשר נשים.
23. עצם העובדה כי בכל פעם שהמדינה (ובפרט הנהלת בתי הדין הרבניים) מפרסמת נתונים בנוגע לסרבנות גט, היא עושה זאת בהתאם להגדרה אחרת, מקשה על המעקב אחר התופעה. נוסף על כך, כפי שצינו לעיל, גם כאשר בתי הדין מפרסמים נתונים, הרי שנתונים אלה אינם מדויקים. מלבד חוסר האחדות בקריטריונים, יש גם בעיה בשיטת הסכימה. בבידוד מקרי הסרבנות ממקרים אחרים שבהם לא ניתן גט, בספירה כפולה של מקרים, וכן בויהוי הגורם הסרבן. כמו כן, ישנה בעיה גם עם
24. ראו הרב שלמה דיכובסקי, "איכפת גרושין", תחומין, כה (תשס"ה), עמ' 138. הרב דיכובסקי כתב שם כי כיום נהוג לחלק את הסנקציות לישירות ועקיפות: סנקציות ישירות מכוונות נגד גופו של הסרבן; ואילו הסנקציות העקיפות מונעות עשיית טובה עימו ומונעות מאחרים יצירת קשר עימו, אך אינן פוגעות בגופו. עוד בעניין זה ראו במאמרו של הרב דיכובסקי, שם, עמ' 132; במאמרו "כפיית גט ע"י המלצה לניכוי שלישי ממאסר", תחומין, א (תשמ"ב), עמ' 248, 254-255; ובמאמרו "מידתיות בכפייה לגט", תחומין, כז (תשס"ז), עמ' 300-303.
25. במשנה ובתלמוד ישנה רשימה ראשונית של עילות לגירושין (בכללם: כשהבעל מוכה שחין ובעל פוליסוס, מקמץ מצרף נחושת, ובורסי; כשהבעל אומר "איני זן ואיני מפרנס"; בעל מום; אם לא נולדו להם ילדים במשך עשר שנים; כאשר אסור לבני הווג לחיות ביחד לפי ההלכה; המדיר את אשתו מלעשות מלאכה, או מליהנות ממנו וכיוצא בזה; מי שמונע מאשתו ללכת לבית אביה וכיוצא בזה; ומגדל אם מרננים על אשתו בענייני עריות). עם זאת אין מדובר ברשימה סגורה של עילות ובמהלך הדורות, ואף בימינו, נוספות עילות חדשות – חלקן כהרחבה של עילות מסורתיות, חלקן כעילות חדשות, וחלקן דרך עילת "מאיס עליי". כך לדוגמה עילת "מוכה שחין" משמשת כיום, לדעת שוחטמן, כעילה לכפיית גט בכל מקרה של מזהל מוסכנת שבה לקה אחד מבני הווג ועלולה לגרום נזק לבן הווג השני (ראו: אליאב שוחטמן, "מחלת האידס כעילה לגירושין", משפטים, כה (תשנ"ה), עמ' 19-44; "על הזכות לגרש ולהתגרש", פורשת השבוע, 348 [תשס"ט], הערה 14). עילת "עובר/ת על דת יהודית" כוללת כיום את המקרים של התנהגות בחוסר צניעות ביחס למקובל בין בני הווג ובחברה שבה הם חיים (ראו תיק [אזורי ב"ש] 958212 פלוגית נ' פלוגי (31.3.2015)) וכן התנהגות אלימה, השמעת קללות או עלבונות כלפי בן הווג וכיוצא בזה. פוסקים ומלומדים הציעו חלוקות שונות לסיווג העילות השונות, על מנת לסדרן ולהקל את הדיון בהן. לדוגמאות לחלוקות שונות ראו: תוספות, כתובות ע"א, ד"ה יוציא ויתן; תוספות, יבמות סד ע"א, ד"ה יוציא ויתן; בניציון שרשבסקי דיני משפחה (מהדורה רביעית), ירושלים: ראובן מס, 1993, עמ' 295-325; ורפהטיג, "כפיית גט להלכה ולמעשה", עמ' 177-178.
26. לפי סקירתו של אביעד הכהן ("אם תרצו – אין זו עוגנה: הטלת סנקציות על סרבן גט ועל משפחתו", פורשת השבוע, 358 [תשס"ט]), בשנת 1997 ניתנו רק 2 פסקי דין ברמה של "כפייה"; בשנת 1998 ניתנו 4 פסקי דין כאלה; בשנת 1999 ניתנו 8 פסקי "כפייה"; בשנת 2000

תם אינה סגורה, ובדברי הפוסקים ניתן למצוא עוד ועוד סנקציות שניתן להטיל על סרבן הגט, כדוגמת הוראה לציבור להימנע מלהאכילו, מלהשקותו ומלבקר אותו בעת חוליו, ועוד. ראו עוד להלן על השימוש המודרני בהרחקות דרבנו תם כעילת-סל להטלת סנקציות על ידי בית הדין.

32. הטלת סנקציות ללא הסמכה בחוק מעלה בעיות חוקיות וחוקתיות כבדות. לכן, כאשר העניק בית המשפט העליון (בג"ץ 5185/13 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים [28.2.2017]) גושפנקה לשימוש בהרחקות דרבנו תם (פרט לסנקציה של הימנעות מקבורה בקבר ישראל), הוא עשה זאת בנימוק שלמעשה ההרחקות הללו אינן אכיפות.

33. עמיחי רדיוני "שובו של רבנו תם: הטלת הרחקות דתיות, חברתיות וכלכליות על סרבני גט בבתי הדין הרבניים" (עתיד להתפרסם בשנתון המשפט העברי לא).

34. ראו זרח ורפהטיג, "כפיית גט להלכה ולמעשה", מחקרים במשפט העברי, רמת גן: אוניברסיטת ברא"ל, 1985, עמ' 162. ורפהטיג כתב שם כי מזונות גבוהים במיוחד היו נפסקים רק כאשר מדובר היה בפסק דין לגירושין ברמה של "כפייה לגט".

35. בית המשפט העליון קבע כי לא ניתן להטיל "מזונות הפחזה", כלומר מזונות בנין עצם סרבנות הגט. לעניין זה ראו: בג"ץ 54/55 רונצווייג נ' יו"ר ההוצל"פ, פ"ד ט, עמ' 1542; בג"ץ 137/55 סלימאן נ' יו"ר ההוצל"פ, פ"ד ט, עמ' 1541; ע"א 664/82 סלומון נ' סלומון, פ"ד (ח4), עמ' 365; ד"נ 10/69 רחל בורנובסקי נ' הרב הראשי לישראל פ"ד (כה1), עמ' 7. לביקורת על פסיקה זו של בית המשפט העליון ראו ורפהטיג, "כפיית גט להלכה ולמעשה", עמ' 161-162.

36. לעניין זה ראו שם, עמ' 202. ורפהטיג כתב שם כי מתוך 30 בקשות שהוגשו ליעמ"ש עד שנת 1975, רק מקרה אחד לא על פתורו באופן מהיר.

37. ראו סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953.

38. סעיף 3(ב) לחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995 (להלן: חוק קיום פסקי דין של גירושין).

39. לפי חוק קיום פסקי דין של גירושין, צווים נגד נשים סרבניות דורשים אישור של נשיא בית הדין הרבני הגדול.

40. סעיף 1(ב) לחוק קיום פסקי דין של גירושין קובע כי לעניין הטלת סנקציות "אין נפקה מינה אם ננקטה בפסק הדין לשון של כפיה, חובה, מצווה, הצעה או לשון אחרת".

41. ראו לדוגמה הערה 84 להלן.

42. ראו לעיל הערה 26.

ניתנו 10 פסקי "כפייה", ומני אז המספר עומד על 9-10 פסקים בשנה (למעט קפיצה בשנת 2007 שבה ניתנו 18 חיובים). לדעת אחרים (רות הלפרין קדרי ואחרות [ערוכות]), נשים ומשפחה בישראל: דרשתון סטטיסטי 2018, רמת גן: מרכז רקמן, 2019, עמ' 88-89), בשנת 1998 היו בסך הכול 6 מקרים של כפיית גט; בשנת 1999 היו 9 מקרים; ובשנת 2001 היו 11 מקרים. בנוגע לחיובי גט הרי שלפי דו"ח זה, בשנת 1998 ניתנו 62 פסקי דין ברמה של "חיוב"; בשנת 1999 ניתנו 135 פסקי דין ברמת "חיוב"; ובשנת 2000 ניתנו 217 פסקי דין ברמה זו; ומשנת 2000 ואילך לא ניתן לראות שינוי מגמה ברור בעניין זה. בנוגע לנתונים הסטטיסטיים בדבר היקף פסקי דין ברמת "חיוב" ו"כפייה", יש לציין כי לנו ניתנו נתונים סטטיסטיים מעט שונים מאלה שניתנו למרכז רקמן (ואשר פורסמו בנשים ומשפחה בישראל), אך לא מדובר בנתונים שיש בהם כדי להצביע על שינוי מהותי, ולכן לא הובאו כאן. בהתאם לנתונים שנמסרו לנו על ידי הנהלת בתי הדין, בשנת 2017 פסקי הדין ל"חיוב גירושין" היו 17.3% מפסקי הדין לגירושין, ופסקי הדין ברמת "כפייה" היו 0.85% מפסקי הדין; בשנת 2018 – 15.8% מפסקי הדין היו ברמה של "חיוב", ו-0.53% ברמה של "כפייה". בשני מקומות אחרים – דו"ח 2017 של הנהלת בתי הדין ונשים ומשפחה בישראל – ישנם נתונים שונים מעט, אך אין מדובר בשינויים מהותיים. לנתונים בדבר היקפי פסקי הדין לכפיית גט בשנים 2005-2009 ראו אונגר ואלמגור-לוטן, סרבנות גט בישראל, עמ' 13. במאמר מוסגר יצוין כי נגד גברים נפסקים יותר פסקי דין ברמה של "חיוב" ו"כפייה", מאשר נגד נשים – ולעיתים מדובר בפער מהותי (למשל לפי סכימת הנתונים הסטטיסטיים שפורסמו בדו"ח 2017, פסקי דין ברמה של "כפייה" ניתנים בכ-1.2% מפסקי הדין לגירושין נגד גברים וכ-0.2% מפסקי הדין נגד נשים).

27. לעניין זה ראו מאמרם של אבישלוס וסטרייך ועמיחי רדיוני, "מהפכנות ושמונות בפסיקת בית הדין הרבני: על אכיפת גירושין בטענת 'מאס עליו'", עיוני משפט, מב: ב (בדפוס).

28. ראו: שם; אבישלוס וסטרייך, הזכות לגירושין: גירושין ללא אשם במסורת היהודית, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2014. ראו עוד לדוגמה תיק (אזורי ת"א) 905329/1 פלוני נ' פלוני (31.3.2019). בתיק זה נקבע כי באופנים מסוימים מניעת עיגון היא עילה בפני עצמה לחיוב בגט.

29. וסטרייך ורדיוני, "מהפכנות ושמונות בפסיקת בית הדין הרבני".

30. ראו בדברי הרמ"א, שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף כא: "בכל חמורא שירצו בית דין יכולין להחמיר בכהאי גונא, ומלבד שלא ינודו אותו". נידוי נחשב לדעת הרמ"א כסנקציה ישירה בדומה למלקות.

31. רשימת הסנקציות שניתן להטיל מכוח הרחקות דרבנו

43. תיק (אזורי י"ם) 622918/19 פלוגית נ' פלוני (31.5.2011). תחילת הפרשה הייתה ביוני 1999, כאשר בית הדין הרבני פסק כי "על הבעל לתת גט מיד לאשתו" (הובא בתיק [גדול] 809968/2 פלוני נ' פלונית). בדצמבר של אותה שנה עלתה רמת החיוב של הגט, ובית הדין קבע על ה"מחייבים אותך [=את הבעל] בגט", ואם לא יינתן גט תוך 30 יום הרי ש"ביה"ד ידון בסנקציות כולל אפשרות מאסר" (וזאת אף שפסק הדין היה רק ברמת "חיוב"). ביוני 2001 קבע בית הדין שיש לכפות את הבעל במאסר, ומאז הלה היה נתון במאסר שהוארך מעת לעת. נוסף על כך הוטלו עליו סנקציות נוספות בעת שהותו בכלא: הוא הוכנס פעמיים לבידוד לעקופה של 90 יום, הוטלו עליו הרחקות דרבנו תם, נקבע שיש למנוע ממנו עלות לתורה ושאסור לצרפו למניין (היה מדובר בגבר חרדי, כך שלקביעות אלו הייתה משמעות לגביו); כמו כן נמנעו ממנו ביקורים, מכתבים וכל קשר טלפוני, נאסר עליו לקנות מצרכים בקניינין של הכלא, וכן נמנע ממנו אוכל בכשרות מהודרת. נוסף על כך, בית הדין לא נעתר לבקשתו לאכוף הסדרי ראייה עם ילדיו בזמן שהותו בכלא. כאשר עמדו לחלוף 10 שנים ליימצאות הבעל במאסר, עתרה האישה לבית הדין בבקשה שיאריך את המאסר מעבר לעשר השנים שנגזרו עליו. בית הדין קבע כי הסרבן יישאר במאסר "עד שייאות לתת גט לאשתו". פסק הדין קיבל גם גושפנקה של בית הדין הרבני הגדול, שאילו הוגש הערעור, בתיק (גדול) 809968/2 פלוני נ' פלוגית (27.11.2011).
44. לראיה: אם פקודת ביזיון בית משפט הייתה משמשת הסדר שלפיו אפשר להכניס לכלא סרבני גט, הרי שלא היה צורך בהסדרת הנושא בחוק לקיום פסקי דין לגירושין. בהקשר זה ראו עוד אצל הרב דיכובסקי, "כפייית גט ע"י המלצה ליניו שלישי ממאסר". במאמר זה שנכתב טרם כניסת חוק קיום פסקי דין של גירושין לתוקף, ביכה הרב דיכובסקי את המציאות שבה לבית הדין אין סמכות כפיה אלא רק לבית המשפט המחוזי שמורה סמכות זו. יתרה מזאת: שימוש בפקודת ביזיון בית משפט קודם שנת 1995 היה לכאורה עוקף וסותר את סעיף 6 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953 שאפשר להפעיל עונש מאסר רק במקרים שבהם ניתן פסק דין לכפייית גט. כעת נעשה בה שימוש נוסף על המאסר שניתן לפי החוק הספציפי של קיום פסקי דין של גירושין.
45. בבש"פ 4072/12 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (7.4.2013) אישר בית המשפט העליון את החלטת בד"כ להטיל מאסר ללא הגבלת זמן על פי פקודת ביזיון בית המשפט.
46. ראו לדוגמה בפרשת ירון אטיאס, שבה קבע בית הדין הרבני בחיפה כי הסרבן יכנס לכלא לשבעה ימים לאחר שנסע ברכב אף שביט הדין אסר עליו לעשות כן. אף שלכאורה המאסר במקרה זה לא הוטל בגין הסרבנות אלא מחמת ביזיון בית הדין, למעשה הוא קשור באופן אינהרנטי לסרבנות. הראיה לכך היא שמיד לאחר הינתן
- הגט, הסרבן משוחרר מהכלא. נוסף על כך, בפועל לא משתמשים במאסר לפי פקודת ביזיון בית משפט במקרים שבהם פסק הדין לגירושין אינו ברמה של "חיוב" או "כפיה".
47. בתיק (אזורי ת"א י"פ) 927170/1 פלוגית נ' פלוני (14.3.2016) נקבע מאסר של 30 יום. פסיקה זו קיבלה אישור עקרוני של בית המשפט העליון (בש"פ 2137/16 פלוגית נ' פלוני [20.3.2017]) בנוגע לסמכות בית הדין להוציא צו כאמור, אלא שבתיק ספיצפי זה החזיר בית המשפט את התיק לדין מחודש בבית הדין הרבני, נוכח ראיות חדשות שנוספו לתיק.
48. לעניין זה ראו להלן הערה 77.
49. ראו לדוגמה ע"א 164/67 היועץ המשפטי נ' אברהם, פ"ד (כב1), עמ' 29. בפרשת זו פנה היועץ המשפטי לבית המשפט המחוזי, ופגע אחת אף לבית המשפט העליון, בבקשה לשחרר את יחיא ממאסרו בנימוק שתכלית המאסר היא לכפות גט, ובמקרה של יחיא כבר הוכח שהמאסר לא ישיג מטרה זו. בית המשפט דחה את בקשתו של היועץ"ש (אגב, יחיא הוא סרבן הגט שריצה את תקופת המאסר הארוכה ביותר בכלא, 34 שנים, עדי יום מותו).
50. בגין הפרת חובה חוקית, סעיף 287 לחוק העונשין. באפריל 2019 נשפט סרבן הגט מאיר גורודצקי על ידי בית משפט השלום ל-15 חודשי מאסר בפועל ועוד שבעה חודשי מאסר על תנאי, בגין סרבנותו (וזאת לאחר שישב 18 שנה בכלא בהוראת בית הדין הרבני).
51. בעוד בשנות השמונים והתשעים ניתנו צווי מאסר בודדים, הנה בשנת 2006 ניתנו 9 צווי מאסר נגד סרבני גט (הנהלת בתי הדין הרבניים, "סיכום שנת 2006", 2007); בשנת 2007 ניתנו 23 צווי מאסר (הנהלת בתי הדין הרבניים, "סיכום שנת 2007", 2008); בשנת 2008 – 20 צווי מאסר; בשנת 2009 – 6 צווי מאסר; בשנת 2010 – 9 צווי מאסר; בשנת 2011 – 13 צווי מאסר; בשנת 2012 – 20 צווי מאסר; בשנת 2013 – 19 צווי מאסר; בשנת 2014 – 16 צווי מאסר; בשנת 2015 – 23 צווי מאסר; ובשנת 2017 הוצאו 9 צווי מאסר. בנוגע לכמות צווי המאסר משנת 2012 ואילך יש סתירה בין הנתונים המופיעים בדו"חות השנתיים של הנהלת בתי הדין הרבניים לבין הנתונים שפרסמה הנהלת בתי הדין הרבניים בדו"ח 2017. נוסף על כך, גם בין הדו"חות השנתיים של בתי הדין הרבניים מצויות סתירות. לדוגמה, בדו"ח לשנת 2014 נכתב כי בשנת 2014 הוצאו 16 צווי מאסר; בדו"ח לשנת 2015 נאמר שבשנת 2014 הוצאו 30 צווי; ואילו בדו"ח 2017 נכתב כי בשנת 2014 הוצאו כסך הכול 15 צווי מאסר. לנתונים נוספים בעניין סנקציית המאסר ראו רות הלפרין-קדרי ואחרות (עורכות), נשים ומשפחה בישראל: דו-שנתון סטטיסטי 2014, רמת-גן: מרכז רקמן, 2014, עמ' 82-87.
52. שיעור פסקי הדין ברמת "כפיה" וברמת "חיוב" גם יחד הוא 16-19 אחוזים מפסקי הדין לגירושין. לעניין

- זה ראו לעיל הערה 26.
53. ראו דברי הרב מימון, ראש אגף עגונות בהנהלת בתי הדין הרבניים, בישיבת ועדת בתי דין רבניים של לשכת עורכי הדין מיום 18.2.2020: "99 אחוז מהאנשים אחרי לילה אחד במעצר – נותנים גט".
54. נוסף על כך ישנם מקרים שבהם גם סנקציית המאסר אינה מביאה את סרבן הגט להסכים להתגרש, וגם בעבור מקרים כאלה יש צורך בסנקציות נוספות.
55. חוק קיום פסקי דין של גירושין.
56. ראו לעיל הערה 44.
57. סעיף 4(א) לחוק קיום פסקי דין של גירושין. סטטיסטיקות הנוגעות ליישום הוראת חוק זה ראו בדו"ח הנהלת בתי הדין הרבניים ("הנדון: דיווח לוועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת על יישום חוק בתי הדין רבניים [קיום פסקי דין של גירושין], התשנ"ה – 1995") שהוגש ליו"ר ועדת חוקה חוק ומשפט ביום 16.8.2016.
58. ראו לדוגמה תיק (אזורי נט) 290452/1 פלוגי נ' פלוגי (3.3.2011).
59. סעיף 4א(א) לחוק קיום פסקי דין של גירושין. עיכוב ביצוע צו ההגבלה יכול להינתן רק בהחלטה של בית הדין הרבני הגדול, שחייב לנמק את החלטתו.
60. הנהלת בתי הדין הרבניים, "סיכום שנת 2017". בשנת 2017 הוטלו 191 סנקציות על 42 סרבנים גברים, ו-37 סנקציות על 9 סרבניות נשים. השנה שבה ניתנו סנקציות במספר הגדול ביותר של תיקים הייתה שנת 2007 שבה ניתנו סנקציות ב-86 תיקים (הלפרין קדרי, נשים ומשפחה בישראל: דו-שנתון סטטיסטי 2014, עמ' 84).
61. ראו לעיל הערה 26. יצוין כי נגד גברים נפסקים יותר פסקי דין ברמה של "כפייה" ו"חוב" מאשר נגד נשים. לעיתים סנקציות אלו מוטלות גם בפסקי דין ברמה של "מצווה להתגרש".
62. תיק (אזורי חי) 589779/18 פלוגי נ' בן-חיים (17.7.2012).
63. תיק (גדול) 8455-64-1 פלוגי נ' פלוגי (17.9.2008). סנקציה זו קיבלה את אישורו של בית המשפט העליון (בג"ץ 1677/09 פלוגי נ' בית הדין הרבני הגדול [9.9.2009]). לדוגמה נוספת ראו תיק (גדול) 809968/2 פלוגי נ' פלוגי (27.11.2011). בשנת 2017 סנקציה זו נקבע בחוק קיום פסקי דין של גירושין, ולכן כיום היא מוטלת מכוח החוק ולא מכוח הרחקות דרבנו תם.
64. תיק (גדול) 8455-64-1 פלוגי נ' פלוגי (17.9.2008).
65. ביוני 2018, בעוד הליכי ההסגרה נמשכים, ביטל בית הדין הרבני את הקידושין של בני הווגו, ובכך שוחררה האישה מעשינותה. השימוש בסנקציית השיימינג זכתה לאישורו של בית המשפט העליון בבג"ץ 5185/13 פלוגי נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים, (28.2.2017).
- למקרים נוספים בהם נעשה שימוש בשיימינג ראו לדוגמה תיק (אזורי ת"א-יפו) 982610/1 פריד סוון נ' פריד הרמן (3.3.2016); פרשת פלוגי נ' בן-חיים, תיק (אזורי חיפה) 589779/18 (17.7.2012).
66. סעיף 2(ב) לחוק קיום פסקי דין של גירושין.
67. פלוגי נ' פלוגי, תיק (גדול) 8455-64-1 פלוגי נ' פלוגי (17.9.2008). דוגמאות לשימוש בכלי זה ראו בתיק (אזורי צפת) 976494/1 פלוגי נ' פלוגי (15.2.2015) שבו הוטל על נתבעת קנס בסך 150 שקלים בגין כל יום שבו היא מסרבת להתגרש בלא הצדקה (פסק הדין זכה לאישורו של בית המשפט העליון בבש"פ 1176/15 פלוגי נ' פלוגי (18.2.2015)); ובתיק (אזורי חי) 563566/9 קריצלר נ' קריצלר (14.7.2015), שבו הוטל קנס של 2,000 שקלים בעבור כל שבוע שבו האישה מסרבת לקבל את גיטה (פסק הדין זכה לאישורו של בית המשפט העליון בבש"פ 4926/15 קריצלר נ' קריצלר [9.8.2015]). דוגמה נוספת לשימוש בכלי הלאחז הכלכלי ראו בתיק (אזורי נט) 1015853/7 פלוגי נ' פלוגי (2.5.2017) שבו נקנס גבר שעזב את בית הדין במהלך סידור הגט בסך של 50,000 שקלים בגין ביזוי בית הדין, בזמן זמן שפוטו והוצאות המדינה. דוק: פסק דין זה לא היה ברמת "חוב" או "כפייה" אלא רק נקבע בו כי "על הצדדים להתגרש".
68. ראו לדוגמה תמ"ש (י"ם) 19270/03 ק.ס. נ' ק.פ. (21.12.2004).
69. ראו לדוגמה: תמ"ש (י"ם) 20673/04 ב.מ. נ' ב.ה.א (9.3.2008); תמ"ש (כ"ס) 19480/05. ככל שחלף הזמן, יותר ויותר שופטים הכירו באחריות נויקית זו. לעניין זה ראו גם בנימין שמואלי, "תביעות נויקין בגין סרבנות גט (חלק ב): התנגשות חזיתית בין דיני הנויקין לדיני המשפחה הדתיים?", שו"ת ועוד, 14 (התשע"ז), עמ' 2.
70. ראו לדוגמה תמ"ש (י"ם) 21162/07 פלוגי נ' פלוגי (21.1.2010).
71. ראו לדוגמה תמ"ש (י"ם) 22158/97 מ' ט' נ' מ' ט' (16.8.2011). בתיק זה חויב אח של סרבן גט לפצות את המסורבת. ראו עוד בעניין זה תיק (אזורי ת"א) 1115891/3 פלוגי נ' פלוגי (31.3.2017) שבו שני אנשים שנחשדו כי סייעו לבעל המענג את אשתו נדרשו להפקיד את דרכוניהם וכן הוצא נגדם צו מעצר ללא אפשרות שחרור בערבות לאחר שלא התייצבו לדין ובגין כך חולטה מכל אחד מהם ערובה בסך 30,000 שקלים.
72. עמ"ש (י"ם) 11-10-35992 ט.מ. נ' ט.מ. (19.1.2012); תמ"ש (י"ם) 22158/97 מ' ט' נ' מ' ט' (16.8.2011).
73. ראו לדוגמה תיק (אזורי נט) 272088/6 פלוגי נ' פלוגי (23.1.2011).
74. עמיחי רודינר, "לא המדרש עיקר אלא המעשה": על סידור גטין לאחר תביעות נויקין ועל מדיניות הפרסום

- אגף עגונות הם תיקים של נשים מחו"ל (ריאיון עם הרב מימון, עמ' 57). דוגמה למקרה שבו הצליח אגף עגונות הוא המקרה של עבריינין ישראלי שברח מהארץ בשל חובות למאפיה והסתתר בעיירה נידחת בברית המועצות. צוות של חוקרים פרטיים איתר אותו, והוא נתן גט לאחר שהובהר לו שאם לא יעשה כן מיקומו ייחשף לגורמים השונים המחפשים את נפשו וכספו ("מבצע דרמטי חוצה יבשות", ערוץ 7, 25.7.2018).
83. בשנת 2013 עתר סרבן הגט לבג"ץ נגד סנקציה שהוטלה עליו על ידי בית הדין הרבני, ולפיה אם ימשיך בסירובו הוא לא ייקבר בקבר ישראל. ב-2017 פסל בג"ץ את הסנקציה וקבע שהיא לא חוקית (בג"ץ 5185/13 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים [28.2.2017]). המקרה של הרב לאו לכאורה חמור יותר שכן הוא לא אסר לקבור סרבן גט אלא צד ג' – אמו של סרבן הגט.
84. הרב דיכובסקי בדברים שנשא בטקס הענקת פרס קץ ביום 24.7.2019 (זמין לצפייה ב-youtube).
85. כלשון הרב דיכובסקי, שם: "עסקתי בתחום של אכיפת גט על סרבני גט.... בתחילת דרכי מצאתי דרך משלי בעזרת עכבר קטן... הקב"ה לא ברא ברייה בעולם בחינם... אולי גם זה יישום ההלכה: לדעת להפעיל את ההלכה במקום שיש סרבני גט ובמקום שיש עכברים. הם עושים את המלאכה..."
86. לעיל הערה 17.
87. על פי נתונים עדכניים שנמסרו לנו על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים ביום 27.2.2020.
88. למעט מקרים חריגים, דוגמת מקרי אלימות וכיוצא בזה. בגרמניה, בני הזוג צריכים לחיות בבתי נפרדים. בשווייץ די שישנה הפרדה במיטות ובשולחן האוכל.
89. ביטוי לכך ניתן למצוא בדבריו של השופט עמית בבש"פ 1478/20 פלוני נ' בית הדין הרבני, פס" 2 (פורסם בנבו, 5.5.2020) שקבע כי: "התרת עגונות מחייבת לעיתים שימוש בכלים לא קונבנציונליים על מנת להפעיל לחץ על הבעל הסרבן".
90. בפרט כשבעבר צו עיכוב יציאה מהארץ לא היה ברשימת הסנקציות שניתן היה להטיל באופן אוטומטי נגד סרבן גט, וסרבנים היו מנצלים את 60 הימים שנדרשו לחלוף בטרם יכול היה היועמ"ש לפנות לבית המשפט המחוזי (בבקשה להטיל מאסר על הסרבן) כדי לברוח מהארץ.
91. אחת האינדיקציות לשינוי המשמעותי שחל בגישת בתי הדין לסוגיה היא עליית הביקורת על בתי הדין הרשמיים מצד גורמים חרדיים המטילים ספק בכשרות הגיטין של בתי הדין (כתוצאה מכך חלה עלייה במספר הפונים לבד"צים מסיבות הלכתיות). לעניין זה ראו עמיה רדזינר, "גט בהשגחת הבד"ץ: ענייני נישואין וגירושין", בבתי דין חרדיים פרטיים, "משפט חברה ותרבות", א (2018), עמ' 69-105.
- של הפסיקה הרבנית", משפטים, מה (תשע"ה), עמ' 77. ראו גם הנ"ל, "סידור גט לאחר תביעת נזיקין בבית המשפט", תחומין, לו (תשע"ו), עמ' 72-79. רדזינר כתב שם כי בתי הדין אומנם מתנגדים באופן עקרוני להתערבותם של בתי המשפט האזרחיים בסוגיה זו, אלא שבמקרים רבים הם משלימים עם התערבות זו.
75. עמיה רדזינר "לא המדרש עיקר", עמ' 11-15, 54-56, 79. רדזינר מראה שעל אף הרטוריקה החריפה של בתי הדין הרבניים נגד התביעות הנזיקיות, והצהרות דיינים כי תביעות אלו רק יעמיקו את מצוקת מסורבי הגט, בפועל לא כך הם פני הדברים. בתי הדין אינם מתנגדים באופן עקרוני לרעיון של הטלת סנקציות ממוניות ישירות על סרבני גט, ואינם מתנגדים אלא להטלתן על ידי ערכאות אזרחיות. דיינים אף פנו בקריאה למחוקק שיתקן את החוק לקיום פסקי דין של גירושין, כך שיאפשר לבתי הדין הרבניים להטיל סנקציות ממוניות, כולל פיצויים נזיקיים, על סרבני גט (ראו לדוגמה הרב שלמה דיכובסקי, "צעדי אכיפה ממוניים כנגד סרבני גט", תחומין, כו [תשס"ו], עמ' 179).
76. מחקרו של פרופ' רדזינר טרם פורסם, אך בכוונתו לפרסם מאמר בנושא.
77. ראו בעניין זה דברי כבוד הדיין הרב ציון לוז, "רצון במכר ובגט בכפייה" (הועלה ל-youtube ב-19.6.2015). הרב לוז אמר כי ישנם מקרים שבהם הוא מודיע לגבר כי אם לא ייתן גט, הוא יורה לאסור אותו, כשלב ראשון, למשך חמש שנים – ואיום זה מניע את הגבר לתת גט בו במקום. ראו גם דברי הדיין הרב יאיר בן-מנחם בוועידה השנתית ה-12 לענייני נשים, משפחה ומשפט בישראל שנערכה ביום 20.1.2015. (הועלה ל-youtube ב-2.2.2015). הרב בן-מנחם אמר כי ישנם מקרים שבהם הוא מודיע לגבר כבר בדיון הראשון כי אם יעמוד על בקשתו לשלום בית הוא עלול למצוא עצמו מאחורי סורג ובריח בהמשך הדיונים.
78. סעיף 5(א) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973.
79. שם.
80. לסיכום העמדות ההלכתיות וגישות ההרכבים בבית הדין בחיפה ובית הדין בתל-אביב בסוגיה, ראו תיק (אזורי ת"א) 905329/1 פלוני נ' פלונת (31.3.2019).
81. ריאיון עם הרב אליהו מימון, ראש אגף עגונות, בכתבתה של שרי מקובר-בליקוב, "לכל אחד יש מפתח. ואם לא מצליחים להשיג אותו, צריך לשבור את המנעול", ידיעות אחרונות, מוסף 7 ימים, 13.12.2019, עמ' 54, 56 (להלן: ריאיון עם הרב מימון).
82. על פי אתר בתי הדין הרבניים, מדובר בכ-220 תיקים בשנה. על פי דוחות הנהלת בתי הדין הרבניים, מדובר בכ-150 תיקים בשנה. הפער בין התיקים הרבים שמצליח האגף להביא לידי סיום בשנה, לבין מספר מקרי הסרבנות שבהם דנו בראש המאמר, נובע בין היתר מהעובדה שכ-70% מהתיקים שבהם מטפל